Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир!

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزى

ҲИЖРИЙ: ҚАМАРИЙ 1411 ЙИЛ ШАЪБОН, 25-КУН
ШАМСИЙ 1369 ЙИЛ ҲУТ, 22-КУН

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ РЎЗНОМАСИ

1991 йил 1 январда таваллуд топган • 1991 йил 12 март, сешанба. № 50 • НАРХИ ОБУНАЧИГА 7 ТИЙИН СОТУВДА 10 ТИЙИН.

МУСТАҚИЛЛИК ҲАРАКАТИ МУҚАРРАР

Ўзбекистон ССР Президенти И. А. Каримовнинг «Ди цайт» немис ҳафтаномаси саволларига жавоблари

— Бундан бир неча ҳафта илгари СССР халқ депутатларининг тўртинчи съездида фуқаролар уруши ва «қаттиққўллик» хавфи борлигини айтиб, огоҳлантирган эдингиз. Сизнинг бу огоҳлантиришингиз тўғри бўлиб чиқди. Бугун юзага келган аҳволни қандай баҳолайсиз?

— Ҳа, мен ҳақиқатан ҳам мамлакатимиз хавф-хатар остонасида турганини, унинг ортида эса бошбошдоқлик, инқироз, миллатлараро тўқнашувлар, фуқаролар уруши белгилари яққол кўринаётганини ва мамлакатимизга «қаттиққўллик» эмас, балки мустаҳкам давлат тузилмалари, қатъий мавқе, сабот ва матонат ҳамда ўйланган ишларни бажаришда изчиллик кераклигини айтгандим. Бугунги кунда шу қадар мураккаб сиёсий, ижтимоий, иқтисодий аҳвол юзага келдики, бу хусусда ҳеч кимда мутлақо ҳеч қандай хом хаёл қолмади. Агар ҳамма нарса ҳозиргидек борадиган бўлса, биз албатта «қаттиққўллик» деб аталмиш йўлга ўтишимиз керак. Фуқаролар урушига келганда эса, у аслида, жумладан, Кавказда рўй бермоқда. Шу сабабли «мурватларни бураш» зарурдек туюлмоқда. Лекин бошқа, янада оқилона йўл бор: у раҳбариятимизнинг, биринчи навбатда М. С. Горбачевнинг узоқни кўра билишига ва донолигига боғлиқ. Марказ ниҳоят жумҳуриятларнинг вакиллари билан стол атрофига ўтириб, ҳеч қандай шартларсиз, чеклашларсиз ўзаро муносабатларимизни муҳокама қилишга жазм этиши зарур. Биз ўзаро мақбул қарорга кела олишимизга аминман. Биз бугунги кунда жуда кўп тилга олаётган мустақилликдан бошқа ҳеч қандай йўл йўқ, мустақиллик эндиликда муайян воқелик бўлиб қолди, аммо ҳозир марказда мустақиллик ҳақида эслашни хоҳламаётган, унинг бўйнини қайиришга уринаётган кучларнинг таъсири ҳали кучли. Дастлабки пайтларда бунга эришиш мумкиндир. лекин кейинчалик шундай кучли портлаш рўй берадики, бунинг оқибатини тасаввур этишнинг ўзи даҳшатли. Буни тушунмаслик — жиноят. Мустақилликка, жумҳуриятлар аллақачон ишлаб чиққан таклифларга асосланиб музокаралар бошлашимиз, мамлакатимиз амалда тенг ҳуқуқли мустақил давлатлар иттифоқи бўлиши хусусида келишиб олишимиз керак.

— Сиз Болтиқбўйи жумҳуриятлари раҳбариятининг сиёсатини қандай баҳолайсиз?

— Мен барча иттифоқдош жумҳуриятларнинг чинакам сиёсий ва иқтисодий-ҳуқуқий мустақилликка интилаётганини қўллаб-қувватлайман. Айни вақтда мустақиллик ҳуқуқи кимларнингдир манфаатларини камситмай, яъни демократик жараён, халқаро нормалар ва қоидалар, инсон ҳуқуқлари доирасида амалга оширилиши керак, деб ҳисоблайман. Болтиқбўйи жумҳуриятлари раҳбариятининг ана шу нормалар ва қоидалардан чекиниши маълум даражада можароли вазиятни юзага келтирди. Биз одамлар қурбон бўлишига олиб келган фожиа рўй берганлигидан чуқур афсусланамиз. Назаримда, Болтиқбўйи жумҳуриятларида одамларнинг ҳуқуқларини назар-писанд қилмай, жуда жиддий хатога йўл қўйдилар. Бирор киши кимлигидан ва қайси миллатга мансублигидан қатъи назар, агар шу ҳудудда яшаётган бўлса, минтақада унга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлиш керак. Кейинги вақтдаги воқеалар Болтиқбўйи жумҳуриятларининг раҳбарлари олиб бораётган сиёсат янада аниқлик, аҳолининг турли ижтимоий ва миллий гуруҳ манфаатларини ҳисобга олувчи амалий шакл касб этаётганини кўрсатиб турибди. Фақат ана шундай демократик йўл мазкур регионда тинчлик ва тотувликка эришиш имкониятини беради, деб ўйлайман. Мен уларнинг интилишларини тушунаман, лекин ниятларга эришиш учун қўллаётган усуллари мутлақо тушунарли эмас. Улар ўз имкониятларига керагидан ортиқ баҳо беришмоқда, мамлакатимизда, жумладан дунёда юзага келган вазиятни етарли баҳолай олмаяптилар.

— Сиз армия ва Омон отрядларидан (алоҳида вазифаларни бажарувчи милиция отрядлари) фойдаланиш тўғрисида нималар дея оласиз? Миллий нажот комитетлари пайдо бўлганлиги муносабати билан нима дейиш мумкин?

— Вазият қандай бўлмасин, куч ишлатиш билан миллатлараро муносабатларда, жумҳуриятлар мустақиллигига дахлдор масалаларни ҳал этишда бирорта яхшиликка эришиш мумкин эмаслигига ишончим комил. Боз устига агар армия бошқарув органларига бўйсунмаса, ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Мустақиллик самарасини ҳис этган, мустақилликка эришиш хоҳишини кўнглига жо қилган кишиларни ҳеч қандай куч, ҳатто ҳарбий куч билан тўхтатиб қолиш мумкин эмас. Мен шахсан, у хоҳ Омон тоифасида, хоҳ махсус вазифани бажарадиган ёки армия бўлинмаси шаклида бўлсин, ҳарбий куч ишлатилишини қабул қила олмайман. Ўтган йилнинг январида Литвада бўлган эдим. Мен ўшанда мустақилликка, озодликка интилиш нақадар кучли эканлигини ўз кўзим билан кўрдим, имоним комилки, бу одамларни тўхтатиб бўлмайди.

Кейинги йилларда воқеаларнинг ривожи фақат сиёсий усуллар билан, Болтиқбўйи аҳолиси хоҳишини ҳурмат қилиш йўли билангина бирон-бир оқилона тотувликка келиш мумкинлигини кўрсатмоқда. Энди миллий нажот комитетлари тўғрисидаги фикримни айтай: нимаики Конституцияга зид бўлса, демократик нормаларга зид келса, уларнинг ҳаммасини инкор қиламан. Ана шу миллий нажот комитети кимларнинг номидан иш юритаётганини ҳали ҳеч ким тузукроқ билмайди-ку, ахир.

Мен қонуний ҳокимиятни тан оламан. Лекин у фуқаролар тинчлигини, сиёсий ва иқтисодий барқарорликни, қаттиқ тартиб ва интизомни таъминлаши, ҳар бир киши миллати ва диний эътиқодидан қатъи назар ўзи учун, фарзандлари ва яқинлари учун хавотирланмай, хавфсиз яшаши ва меҳнат қилиши учун кафолат бериши керак. Қандайдир майда-чуйда ишларда адолатсизликка йўл қўйиш, қонунни андак бўлса-да, бузиш мумкинлиги хусусида фикрлаш бу ҳамма соҳада тартиб ва интизомни бузиш мумкин деган фикрга йўл қўйиш демакдир. Бу эса жуда хавфлидир. Яқиндагина бўлган воқеани, 1917 йилни, инқилобни, мақсад воситаларни оқлайди» деган сўзлар шиор бўлган вақтда бошқача ўйлайдиган ва фикрлайдиган кишиларни шунчаки жисмоний қириб юбориш бошланган даврларни эслайлик. Агар шу нуқтаи назардан ёндашсак, Конституцияга қарши ҳар қандай комитетларни тузиш аслида тарихимизни қайтариш бўлур эди. Хатоларимиздан, айниқса сиёсий хатоларимиздан хулоса чиқаришни ўрганадиган вақт келди.

— Айрим жумҳуриятларда Президент бошқарувини жорий этиш танг вазиятдан чиқиш йўлларининг қулай воситаси, деб ҳисоблайсизми?

— Менинг назаримда, Президент бошқарувининг жорий этилиши барибир диктатура деган гап. Чунки қонуний йўл билан сайланган ҳукуматлар, демократия муассасалари йўқотилади, бошқача айтганда, халқнинг хоҳиш-иродаси бутунлай инкор қилинади. Шу сабабли Президентлик бошқарувидан олдин обдон ўйлаб кўриш керак. Мен яқинда — 1983 йилда бўлган воқеаларни — «пахта иши» деб аталмиш ишлар бошланган даврни. Ўзбекистонга юзлаб терговчилар, «қонун хизматкорлари» ва корчалонлар келиб, кўнгилларига келган ишларни қилган вақтларни эслайман. Ўшанда жумҳуриятимиз аввалига караxт бўлиб қолди, ҳамма қўрқувга тушди, кейин бироз тинчланиш, айтиш мумкинки, рўй бераётган воқеаларга баҳо бериш бошланди, кейинги босқичда одамларнинг ва умуман кўпчиликнинг ғазаби қўзғади. Рўй бераётган воқеаларни қабул қилмаслик, уларга фаол қаршилик кўрсатиш жараёни бошланди. Ўшанда, 1989 йилда жумҳурият раҳбарияти бу ишларга аралашмаганида, вазиятни барқарорлаштирувчи чора-тадбирларни кўрмаганида ўнглаб бўлмайдиган аҳвол рўй бериши мумкин эди. Динга алоқадор масалалар ижобий ҳал қилинди. бу ерда асрлар мобайнида мавжуд бўлган халқ расм-русумларининг миллий шакллари яна ҳаётга татбиқ этила бошланди, ер ажратиб берилди, одамларнинг маоши оширилди, ривожланиш даражаси тенглаштирилди, айниқса камбағалларга ёрдам кўрсатилди — бир ярим миллионга яқин оила ер олди, агар ҳар бир хонадонда етти киши бўлишини ҳисобга олсак, бизда кўп болали оилалар қанча эканлигини осонгина санаб чиқиш мумкин. Ўн миллионга яқин киши ўзларига ғамхўрлик қилинаётганини сезди. Мен ўқитувчиларга берилган имтиёзлар, мактабларда бепул ноушта қилаётган болалар, фахрийлар ва шу сингарилар ҳақида гапирмай қўя қолай. Ўшанда биз фурсатдан фойдаланиб, маъмурларга қаттиқ қаршилик кўрсатишни хоҳлаган кучлар билан алоқа қилишга киришдик. Биз улар билан мулоқот бошладик ва мен юқорида айтган амалий ишларимиз билан ташаббусни қўлимизга олишга муваффақ бўлдик. Мен ҳаракат қарши ҳаракат келтириб чиқариши мумкинлигини яна бир марта такрорлаш учун бу ҳақда батафсил гапираяпман. Можароли, боз устига ўта хавфли вазиятлар фақат тинч йўл билан, ваъз айтиш билан эмас, балки мулоқот йўли билан ҳал қилинмоғи даркор.

— Сиз РСФСР Олий Кенгашида бўлган гапларга ва Борис Ельциннинг гапларига қандай қарайсиз? Ельциннинг ўз армиясини тузиш тўғрисидаги фикрлари, унинг рус солдатларини совет фуқароларини отмасликка даъват этганлиги ва Болтиқбўйи жумҳуриятлари билан қўшма декларацияси хусусида нима дейсиз?

— Литвада фожиали воқеалар рўй берганида, назаримда, Б. Ельциннинг муносабати босиқ эмас, балки жуда эҳтиросли бўлган эди. РСФСР Олий Кенгаши ҳам ўшанда эҳтиросларга берилиб ишлади. Шу сабабли БМТга, аскарларга мурожаатлар пайдо бўлди. Назаримда, бу пухта ўйланмаган иш бўлди. Кейинчалик, эҳтирослар пасайиб, ҳис-ҳаяжон Б. Ельциннинг оқилона қадамларига ўрин бўшатганида, кўп нарсалар мақбул бўлиб қолди, дастлабки пайтларда эса у ўзини худди биз шарқли кишилар сингари эҳтиросли, жиззаки қилиб кўрсатди. Армия тузишга келганда эса, бу ҳам Ельцин эҳтиросларга берилиб ишлаган давр бўлди, чунки унинг кейинги қадамлари РСФСРнинг бундай нияти йўқлигини кўрсатди. Агар Россияда армия тузилса, эртага Россия билан чегарадош бошқа республикалар ўз армияларини тузади, бу эса энди айрим кишиларнинг эмас, балки турли республикалар ҳарбий кучларининг тўқнашуви учун шароит яратадиган фалокат бўлур эди. Буни Борис Николаевич ҳам, унинг сафдошлари ҳам тушунганликларига шубҳа қилмайман. Армия тўғрисидаги масала бизда ҳам, республика Олий Кенгашининг яқинда тугаган сессиясида ҳам кўтарилди. Тўғри, бу таклифни депутатларнинг мутлақ кўпчилиги қўллаб-қувватламади. Бундай далиллар келтирилди: агар бир республикада армия пайдо бўлса, у ҳолда бизнинг минтақамизда ўз-ўзидан бешта армия пайдо бўлади. Ўз армиясини сақлаш, уни замонавий техника билан қуроллантиришга республикаларимиздан бирортасининг ҳам қурби етмайди, деб ўйлайман. Мамлакатда иттифоқнинг оқилона мудофаа қобилиятини таъминлайдиган ягона умумиттифоқ Қуролли Кучлари бўлиши лозим. Бўлиб ўтган воқеаларда оддий аскарларни айблаш адолатдан эмас. Улар буйруқни ижро этишади. Фақат қонун чиқарувчи ҳокимият инсонпарвар ёки инсон манфаатларини ҳисобга олмайдиган бўлиши мумкин.

— РСФСР, Украина, Белоруссия ва Қозоғистон халқаро ҳуқуқ асосида бошқа манфаатдор ҳар қандай иттифоқдош республика қўшила оладиган ўзаро шартнома тузмоқчи бўлишаяпти. Бу шартномага Ўзбекистон қўшилиши мумкинми?

— Бу битимни қанчалик хас-пўшлашмасин тўрт республика ўртасида тузиладиган бундай битим каттароқ ва имконияти кўпроқ бўлган республикаларнинг бошқа республикаларга ўз шартларини зўрлик билан ўтказишга уринишидан бошқа нарса эмас. Бундай шартномани тузиш бизнинг манфаатларимизни менсимаслик бўлур эди, чунки бу республикалар музокара бошлаш учун стол атрофини эгаллар эканлар, улар албатта ўз манфаатлари тўғрисида гапирадилар. Шундай пайтда Қозоғистон Ўзбекистоннинг манфаатлари ҳақида ўйлармикан? Ўйламаса керак. Бу шартномага бошқа республикаларнинг қўшилиши тўғрисидаги таклиф ёки аниқроқ қилиб айтганда, қўшилиши имкониятлари, менимча, кучли республикаларнинг шунчаки бизга яхши истаги, холос, хоҳласа — имзолашсин, хоҳлашмаса — имзолашмасин, дегандек гап. Тўрт республиканинг ушбу иттифоқини назорат қиладиган бирор орган бўлиши тўғрисида гапираётганим йўқ. Ўрта Осиёдаги бошқа республикалар ҳам бу ҳақда Ўзбекистоннинг фикрига қўшилаётганликлари менга маълум. Менимча, бу масалада дўстим Нурсултон Назарбоев қизишиб кетди. Биринчидан, республикаларнинг мустақиллиги ҳали чинакам ҳақиқатга айланмаган ҳозирги пайтда халқаро ҳуқуқ қоидалари асосида шартнома тузиш тўғрисида гапиришга ҳали вақт эрта. Федерация субъектлари ҳозирча мустақил суверен давлат мақомини олгани йўқ. Шу билан бир вақтда Ўзбекистон республикалар ўртасидаги алоқаларни ўзаро манфаатли шартлар асосида ривожлантиришни маъқуллайди ва шунга ҳаракат қилмоқда. Ўзбекистон бундай шартнома ва битимларни тузишга тайёр. Айни шундай шартномалар ва битимлар иттифоқ шартномаси иқтисодий қисмининг негизи бўлиши мумкин.

— Дўстингиз — Қозоғистон Президенти Нурсултон Назарбоев: иттифоқ шартномасини имзолашни хоҳламаётган республикаларни кўндириш учун нега ялинишимиз керак, деди. Сиз бу фикрга қўшила оласизми?

— Расмий томонини олганда, мен Қозоғистон Президентининг фикрига қўшиламан. Ҳеч кимни қулоғидан чўзиб иттифоққа олиб кирмаслик керак. Башарти қўшимча равишда кўриб чиқишни талаб қиладиган қандайдир масалалар бўлса, энг мақбул вариантни топиш учун биргалашиб ўтириб, ишлаш керак. Ҳозирги пайтда турли сабабларга кўра олти республика иттифоқ шартномасини имзолай олмаслиги ёки имзолашни хоҳламаслиги равшан бўлиб қолди. Лекин қолган республикалар бу шартномани имзоламаётганлиги уларнинг иттифоқ ёки федерацияга қаршилигини билдирмайди. Гап шундаки, бизга тақдим этилган шартнома лойиҳасида мақбул келмайдиган масалалар бор. Бу лойиҳа шундай тузилганки, унда кўпгина ноаниқликлар, зиддиятлар бор, бунинг устига республикаларнинг манфаатлари ҳисобга олинмаган. Менимча, иттифоққа қўшилишни хоҳлайдиган республикалар аниқ бўлиши керак, хоҳламайдиган республикалар эса бошқа стол атрофига ўтиб ўтирсин, десам. Н. Назарбоев билан фикримиз бир жойдан чиқса керак.

— Сўнгги воқеалар муносабати билан иттифоқ шартномасининг тақдири қандай?

— Сўнгги марта бу муаммони муҳокама қилаётганимизда Н. Назарбоев билан биргаликда аввало ҳозир ўзаро муносабатларимизга тўсқинлик қилаётган нарсаларни, хусусан мулкчилик, нималарни иттифоқ мулкига, қайсиларини республика мулкига киритиш каби масалаларни муҳокама қилиш керак, деган таклиф киритдик. М. Горбачев бу таклифни қабул қилди. Лекин марказ ҳокимиятини қўлдан чиқаришни истамаётган кишилари республика мулкининг ўзи йўқ, корхоналарнинг мулки бор, деб бизни ишонтиришга уриндилар. Мулк эгалари корхоналар экан, бу мол-мулк Ўзбекистон мулкига кирадими ёки йўқми, буни шу корхоналар ҳал қилар эмиш. Ахир ҳар қандай мулк маълум ҳудудда жойлашган бўлади ва уни ё республика ё иттифоққа қарашли аниқ тузилма бошқариши лозим. Мен иқтисодчи сифатида буни яхши биламан. Мулкни тақсимлаш масаласини ҳал қилмаслик кўпгина муаммоларга тайёр бўлиб туришга маҳкумлидир, чунки кейинчалик мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва бозор билан боғлиқ бўлган жараёнлар бошланади — марказ ва иттифоқдош республикалар ҳуқуқларини фарқлаб қўйиш, яъни биз ихтиёрий равишда иттифоққа берадиган ваколатларни аниқлаб олиш тўғрисидаги масалани ҳам бир йўла ҳал қилиш зарур. Қолган масалаларнинг ҳаммаси жойларда ҳал этилиши керак. Шу масалаларни ҳал этгандан кейингина умуман иттифоқ шартномаси таркибига кирадиган тузилмалар, бошқа қандайдир устқурмалар тўғрисида гапириш мумкин.

— СССР халқ депутатлари тўртинчи съездида Сиз Президент Горбачевдан ўз командасини алмаштиришни талаб қилдингиз. Республикангиз нуқтаи назаридан қараганда ҳозиргача амалга оширилган алмаштиришлардан кўнглингиз тўлдими?

— Ҳақиқатан ҳам М. Горбачев ўрнини эгаллай оладиган бошқа одам йўқлиги менга равшан бўлганлиги учун шундай масалани қўйганман. Ҳар ҳолда ҳозирги пайтда унинг ўрнини эгаллай оладиган одам йўқ. Мен ҳозир бу

(Давоми 3-бетда).

Хонқа районидаги «Победа» колхозида яқинда ишга туширилган янги цехдан гилам маҳсулотларининг дастлабки туркуми чиқди. Хива гилам тўқиш фабрикаси билан шартнома тузилиб, керакли ускуналар ўрнатилган цехда 50 дан зиёд киши меҳнат қилади. У ерда ойига 300 квадрат метр гилам ва палос ишлаб чиқарилади.

СУРАТДА: Хива гилам тўқиш фабрикаси чевари Шукуржон опа Абдиёзова (ўртада) шогирдлари Ёқутжон Алимова (чапда) ва Ҳавожон Ўриновага касб сирларини ўргатаётир.

Қ. ОТАЕВ олган сурат (ЎзТАГ).

Водийларни кезганда...

ХЎЖАНДДАН ХАБАРЛАР

ТУЙЧИ ЭРИИГИТ ХОТИРАСИ

Иккинчи жаҳон урушининг афсонавий қаҳрамонларидан бири Тўйчи Эрйигитов бу йил 70 ёшга тўлган бўларди. Тожикистонлик ўзбек ўғлони ҳал қилувчи жанглардан бирида ажал уруғини сочиб турган душман қуролини кўкраги билан мардонавор тўсди. Унинг номи довюраклик тимсолига айланди...

Қаҳрамон туғилиб ўсган Ашт туманида табаррук санани кенг нишонлаш ҳақида қарор қабул қилинди. Шу мақсадда махсус ташкилий комитет тузилди. Унинг биринчи мажлисида Тўйчи туғилган сана — май ойигача ўтказиладиган тадбирлар белгилаб олинди. Она қишлоғи — Булоқда кенг кўламда ободончилик ишлари амалга ошириладн. Тўпланган маблағ бўлажак уй-музейини ободонлаштиришдек хайрли мақсадларга ишлатилади.

Тўйга келадиган меҳмонлар яқинда қуриб битказилган 105 ҳужрали меҳмонхонада қўноқ бўлишлари мумкин. Тошкентлик меъморлар лойиҳаси асосида қурилган уч қаватли чиройли бу бинода барча қулайликлар мавжуд.

«ИПАК ЙЎЛИ» МАКТАБИ

Давр ҳар бир жумҳурият ва вилоятнинг ўзида маҳаллий ишбилармонлик бўлиши зарурлигини талаб қилмоқда. Хўжанд шаҳрида иш бошлаган «Ипак йўли» менежерлар мактаби Шимолий Тожикистон учун уддабурон мутахассислар тайёрлайди. Икки ҳафта давомида мактаб ўқувчиларига хориждаги фирма ва компаниялар билан муносабат юритишнинг йўллари, қўшма корхоналар ташкил этиш, муомала маданияти, чет давлатларда суғурта қоидалари, ички ва ташқи нарх қўйиш, ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг самарали усуллари каби муҳим омиллар ўргатилади. «Ипак йўли» Москвадаги Совет Иттифоқи ва Италия қўшма мактаби — «Мирбис» каби энг яхши тадбиркорлар тайёрловчи бирлашмалар билан ўзаро шартнома боғлаган ҳолда иш юритмоқда.

ЭЗГУЛИККА ЧОРЛАЙДИ

Вилоятдаги энг йирик, иқтисодий жиҳатдан бақувват собиқ «Ленинград» жамоа хўжалиги энди Алишер Навоий номи билан атала бошланди. Унинг теграсида неча-неча асрлик тарихи аниқланган, жаҳон сайёҳатчилари эътиборини тортган Саразм, шунингдек Қирқача, Чимқўрғон, Қамар, Шўрнома каби қишлоқлар бор.

— Ҳазрат номларини олиш элга эътиборни янада кучайтиришни тақозо қилади, — дейди жамоа хўжалиги бошқаруви раиси, Тожикистон ССР Олий Кенгаши депутати Маҳмараим Расулов.— Ҳозир бош қўрғонимиз — Чимқўрғонга қўшни Самарқанд вилоятидан табиий газ келтирилмоқда. 50 ўринли касалхонани кенгайтираяпмиз. Жарроҳлик бўлими барпо этилади. Стадион қурилмоқда. Минг кишига мўлжалланган клубимиз ишлаб турибди. Аҳолига томорқа учун 50 гектар ер бўлиб берилди.

ҚАДАМЛАРИ ШАХДАМ

Хўжанд давлат педагогика институтида ўзбек тили ва адабиёти факультети қадам ташлай бошлади. Бу замон тақозоси, халқларимиз дўстлигининг яна бир мевасидир. Ахир Тожикистонда бир миллион 300 минг нафардан ортиқ ўзбек яшайди. Эндиликда бу миллат тилидаги мактаблар учун мутахассислар тайёрлаш янада яхшиланди.

Ҳозир бу ерда 650 нафарга яқин талаба ўқимоқда. Уларга профессорлар Э. Шодиев, А. Бердиалиев, ўндан ортиқ филология фанлари номзодлари сабоқ беришмоқда. Декан вазифасини Т. Абдуқулов бажараяпти.

«ФАРМОНБИБИ АРАЗЛАДИ»

«Келинлар қўзғолони»да довруғи довон ошган Фармонбиби яна бир чурашдан сўнг салобат билан шоҳсупага чиқди... Хўжандда ўтказилган вилоят касбий театрлар кўригида конибодомликлар Саид Аҳмад асари асосида саҳналаштиришган «Фармонбиби аразлади» комедияси энг яхши деб топилди. Бунда Фармонбиби, унинг ўғиллари, келинларини тожик тилида сўзлатган театр ижод аҳли билан бирга Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Баҳодир Йўлдошевнинг хизмати катта бўлди.

Кўрикда конибодомликлардан ташқари Хўжанддаги Камол Хўжанди номли тожик, Новдаги Шукур Бурҳонов номли ўзбек, Чкаловдаги рус драма ва вилоят қўғирчоқ театрлари ижодий жамоалари қатнашдилар. Ғолиблар жумҳурият театрлари кўрик-беллашувига йўл олишди.

Ўринбой УСМОН,
«Халқ сўзи» мухбири.

СССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ ҚАРОРИ

ЎРТОҚ В. В. ГЕРАШЧЕНКОНИ СССР ДАВЛАТ БАНКИНИНГ РАИСИ ЭТИБ ТАЙИНЛАШ ТЎҒРИСИДА

СССР Олий Кенгаши СССР Президентининг тақдимномасини кўриб чиқиб, **қарор қилади:**

Ўртоқ **Геращенко** Виктор Владимирович СССР Давлат банкининг раиси этиб тайинлансин.

СССР Олий Кенгашининг раиси
А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1991 йил 7 март.

СССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ ҚАРОРИ

ЎРТОҚ В. Н. ҚУЛИКОВНИ СССР ДАВЛАТ БАНКИ РАИСИНИНГ БИРИНЧИ ЎРИНБОСАРИ ЭТИБ ТАЙИНЛАШ ТЎҒРИСИДА

СССР Олий Кенгаши СССР Президентининг тақдимномасини кўриб чиқиб, **қарор қилади:**

Ўртоқ **Куликов** Валериан Николаевич СССР Давлат банки раисининг биринчи ўринбосари этиб тайинлансин.

СССР Олий Кенгашининг раиси
А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1991 йил 7 март.

ФОЙДАЛИ БИТИМ

Янгийўл консерва заводи жамоаси томат-паста эвазига техника олди. Битим фойдали бўлиб чиқди — ишлаб чиқарувчилар чет элга режадан ташқари ишлаб чиқарилган маҳсулотни жўнатиб, бунинг эвазига маҳсулот сифатини назорат қилиш лабораторияси, консерва тайёрлашнинг илғор технологиясини олдилар. Бу уларга ишлаб чиқариш ҳажмини анча кўпайтириш имконини беради. Янгийўлликларга ишончли шериклар топиш ва шартнома тузишда Тошкент чет эллар билан ташқи иқтисодий ҳамкорлик уюшмасининг мутахассислари ёрдам бердилар.

(ЎзТАГ)

ЛОЙИҲА

СУВЕРЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНИНГ ИТТИФОҚИ ТЎҒРИСИДА ШАРТНОМА

Шартномада қатнашувчи суверен давлатлар:

ўз халқларининг иттифоқини янгилашга бўлган хоҳиш-иродасини ифодалаб;

миллатлар ва халқларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини тан олиб;

республикаларнинг давлат суверенитети тўғрисида эълон қилган декларацияларига амал қилиб;

тарихий тақдирларнинг яқинлигини эътиборга олиб, тенг ҳуқуқли ҳамкорликни таъминлаш орқали дўстлик ва иноқликда яшаш муддаоси билан;

ҳар бир шахсни ҳар томонлама камол топтириш ҳамда унинг ҳуқуқлари ва эркинликларига пишиқ-пухта кафолатлар берилишини таъминлаб;

халқларнинг моддий фаровонлиги ва маънавий камолоти, миллий маданиятларнинг бир-бирини бойитиши, ялпи хавфсизликни таъминлаш тўғрисида ғамхўрлик қилиб;

ўтмишдан сабоқлар чиқариб олиб ҳамда мамлакат турмушидаги ва бутун дунёдаги ўзгаришларни инобатга олиб,

ССР Иттифоқидаги ўз муносабатларини янги негизларда қуришга қарор қилдилар.

1

АСОСИЙ ҚОИДАЛАР

Биринчи. Шартномада қатнашувчи ҳар бир республика суверен давлатдир.

ССР Иттифоқи — тенг ҳуқуқли республикаларнинг ихтиёрий бирлашиши натижасида ташкил топган ва давлат ҳокимиятини шартнома қатнашчилари унга берган ваколатлар доирасида амалга оширадиган суверен федератив демократик давлатдир.

Иккинчи. Иттифоқни ташкил этувчи республикалар ўз тараққиётининг барча масалаларини мустақил ҳал этиш ҳуқуқини ўзларида сақлаб қоладилар, ўз ҳудудида яшовчи барча халқларнинг сиёсий ҳуқуқларига ҳамда ижтимоий-иқтисодий ва маданий ривожланиш имкониятларига кафолат берадилар. Республикалар ирқчиликка, шовинизмга, миллатчиликка, халқларнинг ҳуқуқларини чеклаш йўлидаги ҳар қандай уринишларга қатъиян қарши чиқадилар. Шартнома қатнашчилари умумбашарий ва миллий қадриятларни бирга қўшишга асосланиб иш тутадилар.

Учинчи. Республикалар халқаро ҳуқуқнинг ҳамма эътироф қилган меъёрларига биноан инсон ҳуқуқларининг устунлигини энг муҳим қоида деб тан оладилар. Барча фуқароларнинг она тилини ўрганиши ва ундан фойдаланиши имкониятига, ахборотдан бемалол фойдаланишга, дин эркинлигига, бошқа сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, шахсий ҳуқуқлари ва эркинликларига кафолат берилади.

Тўртинчи. Республикалар фуқаролар жамиятини шакллантириш ва ривожлантиришни эркинлик ва фаровонликнинг энг муҳим шарти деб биладилар. Улар мулкчилик шаклларини ва хўжалик юритиш усулларини эркин танлаш, ижтимоий адолат ва ҳимояланиш қоидаларини рўёбга чиқариш асосида одамларнинг эҳтиёжларини қондиришга интиладилар.

Бешинчи. Иттифоқни ташкил этувчи республикалар давлат ҳокимиятига тўла-тўкис эга бўладилар, ўзларининг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, ҳокимият ва бошқарув идоралари тартиботини мустақил равишда белгилайдилар. Улар халқ вакиллигига ва халқларнинг ўз хоҳиш-иродасини бевосита ифодалашига асосланган демократияни таг-замини умумий қоида деб тан оладилар, мустабидликка ва бедодликка қаратилган ҳар қандай тамойилларга қарши кафил бўлиб хизмат қила оладиган ҳуқуқий давлатни барпо этишга интиладилар.

Олтинчи. Республикалар миллий анъаналарни сақлаб қолиш ва ривожлантиришни, таълим, фан ва маданиятни давлат йўли билан қўллаб-қувватлашни энг муҳим вазифалардан бири деб ҳисоблайдилар. Улар мамлакат ва бутун дунё халқларининг инсонпарварлик, маънавий қадриятларини жадал айирбошлашга ва ўзаро бойитишга кўмаклашадилар.

Еттинчи. Шартнома қатнашчилари мустаҳкам тинчлик, ядро қуролини ва бошқа оммавий қирғин қуролларини тугатиш, инсониятнинг жаҳоншумул муаммоларини ҳал этишда, давлатларнинг ҳамкорлиги ва халқларнинг бирдамлиги халқаро майдонда Иттифоқнинг бош мақсадлари эканини билдирадилар.

Республикалар халқаро ҳамжамиятнинг тўла ҳуқуқли аъзоларидир. Улар ушбу шартнома қатнашчиларининг манфаатларига ва уларнинг муштарак манфаатларига зиён етказмай, ССР Иттифоқининг халқаро мажбуриятларини бузмай, чет давлатлар билан бевосита дипломатия, консуллик, савдо алоқалари ва бошқа алоқалар ўрнатишга, улар билан ўзаро мухтор ваколатхоналар алмашишга, халқаро шартномалар тузишга ва халқаро ташкилотларнинг фаолиятида бевосита қатнашишга ҳақлидирлар.

2

ИТТИФОҚНИНГ ТУЗИЛИШИ

1-модда. ССР Иттифоқига аъзолик

Республикаларнинг ССР Иттифоқига аъзолиги ихтиёрийдир. Шартномада қатнашувчи республикалар тенг ҳуқуқларга эгадирлар ва зиммаларига тенг мажбуриятлар оладилар.

Шартномада қатнашувчи республикалар иттифоққа бевосита ёки бошқа республикалар таркибида кирадилар. Бу уларнинг ҳуқуқларига зиён етказмайди ва шартнома юзасидан олган мажбуриятлардан халос этмайди.

Бири иккинчисининг таркибига кирадиган республикалар ўртасидаги муносабатлар улар ўртасидаги шартномалар ва битимлар билан тартибга солинади.

ССР Иттифоқи шартномани тан олувчи бошқа суверен давлатларнинг кириши учун очиқдир. Иттифоққа янги аъзоларни қабул қилиш тўғрисидаги қарор шартнома барча қатнашчиларининг розилиги билан қабул этилади.

Шартномада қатнашувчи республикалар шартнома қатнашчилари белгилаган тартибда иттифоқдан эркин чиқиш ҳуқуқига эга бўладилар.

2-модда. Фуқаролик

ССР Иттифоқига кирувчи республиканинг фуқароси айни вақтда ССР Иттифоқининг фуқароси ҳисобланади.

ССР Иттифоқи фуқаролари ССР Иттифоқи Конституциясида, қонунлари ва халқаро шартномаларида мустаҳкамлаб берилган тенг ҳуқуқларга, эркинликларга ва мажбуриятларга эгадирлар.

3-модда. Ҳудуд

ССР Иттифоқининг ҳудуди шартномада қатнашувчи барча республикаларнинг ҳудудларидан иборат.

Иттифоққа кирувчи республикалар шартнома имзоланган пайтда улар ўртасида мавжуд бўлган чегараларни тан оладилар.

Республикалар ўртасидаги чегаралар улар ўртасидаги битимга мувофиқкина ўзгартирилиши мумкин.

4-модда. Республикалар ўртасидаги муносабатлар

Республикалар ўртасидаги муносабатлар ушбу шартнома билан ҳамда унга зид бўлмаган бошқа шартномалар ва битимлар билан тартибга солинади.

Шартномада қатнашувчи республикалар ўзларининг иттифоқ таркибидаги ўзаро муносабатларини тенглик, суверенитетни, ҳудудий яхлитликни ҳурмат қилиш, ички ишларга аралашмаслик, баҳсларни тинч воситалар билан ҳал этиш, ҳамкорлик, ўзаро ёрдам асосига, иттифоқ шартномаси ва республикалараро битимлар юзасидан олинган мажбуриятларни виждонан бажариш асосига қурадилар.

Шартномада қатнашувчи республикалар бир-бирларига нисбатан куч ишлатмаслик, куч ишлатиш билан дўқ урмаслик, бирон-бир зўравонлик ҳаракатларини қилмаслик, бошқа республикаларнинг ҳудудий яхлитлигига тажовуз этмаслик мажбуриятини оладилар.

Республикалар ўз ҳудудида ажнабий давлатларнинг қуролли тузилмалари ва ҳарбий базалари жойлаштирилишига йўл қўймаслик, иттифоқ мақсадларига зид бўлиб тушадиган ёки унга кирувчи республикаларнинг манфаатларига қарши қаратилган битимларни тузмаслик мажбуриятини оладилар.

5-модда. ССР Иттифоқидаги ваколатларнинг фарқлаб қўйилиши

Шартнома қатнашчилари ССР Иттифоқига қуйидаги ваколатларни:

— иттифоқ ва унга кирувчи республикалар суверенитетини ҳамда ҳудудий яхлитлигини ҳимоя қилиш;

— ССР Иттифоқининг давлат хавфсизлигини таъминлаш, ССР Иттифоқи давлат чегарасини белгилаш ва қўриқлаш; ССР Иттифоқининг давлат чегарасини тегишли республиканинг розилиги билан ўзгартириш;

— ССР Иттифоқи мудофаасини ташкил этиш ҳамда ССР Иттифоқи қуролли кучларига, ССР Иттифоқи чегара, ички ва темир йўл қўшинларига раҳбарлик қилиш; уруш эълон қилиш ва сулҳ тузиш;

— мудофаа корхоналари ва ташкилотларига қурол-яроғлар ва ҳарбий техника яратиш ҳамда ишлаб чиқариш соҳасида раҳбарлик қилиш;

— умумиттифоқ ташқи сиёсатини амалга ошириш; чет давлатлар ва халқаро ташкилотлар билан муносабатларда вакиллик қилиш; ССР Иттифоқининг халқаро шартномаларини тузиш; иттифоқ ва республикаларнинг ташқи сиёсий фаолиятини мувофиқлаштириб туриш;

— ССР Иттифоқи ваколатлари доирасида ташқи иқтисодий фаолиятни амалга ошириш;

— иттифоқ бюджетини тасдиқлаш ва ижро этиш;

— космик тадқиқотларни, умумиттифоқ алоқа ва ахборот, геодезия ва картография, метрология ва стандартлаш системаларини бошқариш;

— ССР Иттифоқи Конституцияси ва қонунларига риоя этилишини назорат қилиш; иттифоқ қарамоғига кирувчи масалалар юзасидан қонунлар қабул қилиш; республикалар билан келишилган масалалар юзасидан қонун асосларини белгилаш;

— жамоат тартибини сақлаш ва жиноятчиликка қарши кураш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириб туриш ваколатларини беради.

ССР Иттифоқи республикалар билан биргаликда қуйидаги ваколатларни:

— ССР Иттифоқи Конституциясини қабул этиш, унга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш; ССР Иттифоқи фуқароларининг ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш;

— ССР Иттифоқининг ташқи сиёсат йўлини белгилаш ҳамда иттифоқ давлат ҳокимиятининг олий идоралари системаси орқали шу йўлнинг амалга оширилишини назорат қилиш; ССР Иттифоқи ва республикалар фуқароларининг халқаро муносабатлардаги ҳуқуқларини ҳамда манфаатларини ҳимоя қилиш; ташқи иқтисодий фаолият асосларини белгилаб бериш; ягона божхона иши; иттифоқ ва республикаларнинг иқтисодий зона ва ССР Иттифоқининг денгизлар соҳили яқинидаги табиий бойликларига бўлган суверен ҳуқуқларини амалга ошириш;

— ССР Иттифоқи ва унга кирувчи республикалар давлат хавфсизлигининг стратегиясини белгилаш; иттифоқ аъзоларининг давлат хавфсизлигини таъминлаш; ССР Иттифоқи давлат чегараси, ССР Иттифоқи денгиз бўшлиқлари ва осмон бўшлиғи режимини белгилаш;

— ССР Иттифоқининг ҳарбий сиёсатини белгилаш; ССР Иттифоқининг мудофаасини ташкил этиш ва таъминлаш тадбирларини амалга ошириш; республикалар ҳудудида қўшинларнинг ва ҳарбий объектларнинг жойланиши ҳамда фаолияти билан боғлиқ бўлган масалаларни ҳал этиш; ҳарбий хизматга чақириш ва уни ўташнинг ягона тартибини белгилаш; халқ хўжалигининг сафарбарлик тайёрлигини уюштириш;

— мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиёти стратегиясини белгилаш ва умумиттифоқ бозорини ривожлантириш учун шароит яратиш; умумий валютага асосланган ягона молия-кредит, пул, солиқ ва нарх сиёсатини ўтказиш; иттифоқ бюджетини тузиш ва унинг ижросини назорат қилиш; ССР Иттифоқининг олтин заҳирасидан, олмос ва валюта жамғармаларидан фойдаланиш; умумиттифоқ дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш; маҳаллий ривожланиш ҳамда табиий офатлар ва фалокатларнинг оқибатларини тугатиш умумиттифоқ жамғармаларини, шунингдек республикалар билан келишилган бошқа жамғармаларни вужудга келтириш ҳамда уларни идора қилиш; ажнабий давлатларга ёрдам бериш, халқаро қарз олиш ва қарз бериш тўғрисида битимлар тузиш; давлатнинг ташқи ва ички қарзларини тартибга солиш;

— мудофаа корхоналари ва ташкилотларига фуқаролар учун керакли маҳсулотларни яратиш ва ишлаб чиқариш соҳасида раҳбарлик қилиш;

— мамлакатнинг ягона ёқилғи-энергетика системасини, темир йўл, ҳаво, денгиз транспорти ва магистрал қувурларини бошқариш;

— табиатдан фойдаланиш ва атроф муҳитини муҳофаза қилиш асосларини белгилаш, келишилган экология сиёсатини ўтказиш;

— ижтимоий сиёсат асосларини, шу жумладан иш билан таъминлаш ва аҳолининг кўчиши, меҳнат шароитлари ва уни муҳофаза қилиш, ижтимоий таъминот ва суғурта, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, оилани, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш масалаларини белгилаш; энг оз тирикчилик даражасини кафолатли таъминлаш; маданиятни ривожлантиришга кўмаклашиш;

— оз сонли халқларнинг азалий истиқомат муҳитини сақлаб қолишини, уларнинг иқтисодий ва маданий ривожланиши учун зарур шароитларни таъминлаш;

— фундаментал илмий тадқиқотларни ташкил этиш ва ўтказиш ҳамда фан-техника тараққиётини рағбатлантириш; олий мактабни ривожлантиришдаги, олий малакали илмий педагог кадрларни тайёрлашдаги ва уларни аттестациядан ўтказишдаги сиёсатни ва асосий қоидаларни белгилаш ваколатларини амалга оширади.

Ушбу моддада белгиланган ваколатлар иттифоқ шартномасида қатнашувчи барча республикаларнинг розилиги билангина ўзгартирилиши мумкин.

ССР Иттифоқининг ваколатларини амалга ошириш ёки ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликдаги ваколатлари соҳасидаги ҳуқуқларини амалга ошириш ва вазифаларни ижро этиш масалалари юзасидан баҳслар келиштирувчилик тартиб-қоидалари воситаси билан ҳал этилади. Келишувга эришилмаган тақдирда баҳслар ССР Иттифоқи конституциявий судининг муҳокамасига ҳавола этилади.

6-модда. Иттифоқ ваколатларини амалга оширишда республикаларнинг иштироки

Республикалар ССР Иттифоқининг ваколатларини амалга оширишда иттифоқ идораларини биргаликда тузиш, манфаатлар ва ҳаракатларни келиштиришнинг бошқа омиллари ҳамда тартиб-қоидаларини вужудга келтириш воситаси орқали қатнашадилар.

Ҳар бир республика ССР Иттифоқи билан битим тузиш орқали ўзининг айрим ваколатларини амалга оширишни иттифоққа қўшимча равишда топшириши, иттифоқ эса барча республикаларнинг розилиги билан ўзининг айрим ваколатларини уларнинг ҳудудида амалга оширишни улардан бирига ёки бир нечасига топшириши мумкин.

7-модда. Мулкчилик

ССР Иттифоқи ва республикалар ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонунларида кўзда тутилган мулкчилик барча шаклларининг эркин ривожланиши ва ҳимоя қилинишини таъминлайдилар, ягона умумиттифоқ бозори амал қилишига кўмаклашадилар.

Республикалар ўз ҳудудидаги ер, ерости бойликларининг ва бошқа табиий ресурсларнинг, шунингдек давлат мол-мулкининг мулкдоридирлар, давлат мол-мулкининг шартнома асосида иттифоқ зиммасига юклатилган ваколатларини амалга ошириш учун унинг мулки қилиб мустаҳкамлаб қўйилган қисми бундан мустаснодир.

Иттифоқ мулкидан республикаларнинг муштарак манфаатлари йўлидагина, шу жумладан уларнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёт даражасини бараварлаштириб олиш мақсадида фойдаланилади ҳамда бу мулк шу манфаатлар йўлида кўпайтириб борилади.

Республикалар ССР Иттифоқининг олтин, олмос ва валюта жамғармаларида ўз улуши бўлиши ҳуқуқига эгадирлар ва шу жамғармалардан фойдаланишда қатнашадилар.

Иттифоқнинг ваколатларини рўёбга чиқариш учун ердан, ерости бойликларидан ва бошқа табиий ресурслардан фойдаланиш республикаларнинг ССР Иттифоқи фаолияти учун зарур шароит яратадиган қонунлари доирасида амалга оширилади.

8-модда. Солиқлар ва йиғимлар

Республикалар солиқлар ва йиғимларни мустақил равишда тайинлайдилар, ўз бюджетини белгилайдилар.

ССР Иттифоқининг ваколатлари амалга оширилиши учун республикалар билан келишиб белгиланадиган миқдорларда иттифоқ солиқлари ва йиғимлари, шунингдек умумиттифоқ дастурларига улуш ажратмалари белгиланади, мазкур ажратмаларнинг ҳажми ва ишлатиладиган соҳаси иттифоқ билан республикалар ўртасидаги ҳар йилги битим билан уларнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти кўрсаткичлари эътиборга олиниб, тартибга солинади.

9-модда. ССР Иттифоқи Конституцияси

Иттифоқ шартномаси СССР Конституциясининг асосидир.

ССР Иттифоқининг Конституцияси шартномада қатнашувчи давлатлар вакилларининг съезди томонидан қабул қилинади.

ССР Иттифоқининг Конституцияси иттифоқ шартномасига зид бўлмаслиги керак.

10-модда. Қонунлар

ССР Иттифоқи қонунлари, республикаларнинг конституциялари ва қонунлари иттифоқ шартномасининг қоидаларига зид бўлмаслиги керак.

ССР Иттифоқининг қонунлари унинг қарамоғидаги масалалар бўйича устунликка эга бўлади ҳамда барча республикалар ҳудудида ижро этиш учун мажбурийдир.

Республиканинг қонунлари ўз ҳудудида иттифоқ қарамоғига топширилган масалалардан бошқа барча масалалар бўйича устунликка эга бўлади.

ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликда юритадиган масалалар бўйича ССР Иттифоқининг қонунлари мазкур қонунларда манфаатларига дахл қиладиган республика эътироз билдирмаган тақдирда кучга киради.

Республика, агар ССР Иттифоқининг қонуни иттифоқ шартномасини бузадиган бўлса, республика конституциясига, шунингдек унинг ўз ваколатлари доирасида қабул этган қонунларига зид келадиган бўлса, унга қарши норози бўлиб шикоят билдиришга ҳақлидир. ССР Иттифоқи, агар республиканинг қонунлари иттифоқ шартномасини бузадиган бўлса, СССР Конституциясига, шунингдек ССР Иттифоқи ўз ваколатлари доирасида қабул этган қонунларга зид бўлса, норози бўлиб, шикоят билдиришга ҳақлидир. Иккала ҳолдаги баҳслар келиштирувчилик тартиб-қоидалари воситаси билан ҳал қилинади ёки ССР Иттифоқи конституциявий судига топширилади.

3

ИТТИФОҚ ИДОРАЛАРИ

11-модда. Иттифоқ идораларининг шакллантирилиши

Иттифоқ ҳокимият ва бошқарув идоралари республикаларнинг вакиллиги асосида шакллантирилади ҳамда ушбу шартноманинг қоидаларига қатъий мувофиқ равишда ишлайди.

12-модда. ССР Иттифоқи Олий Кенгаши

Иттифоқнинг қонун чиқарувчилик ҳокимиятини ССР Иттифоқи Олий Кенгаши амалга оширади, у икки палатадан иборат бўлади: ССР Иттифоқи Олий Кенгашининг юқори палатаси — республикалар кенгаши иттифоққа бевосита кирувчи республикаларда сайланадиган тенг сонли вакиллардан шаклланади.

ССР Иттифоқи Олий Кенгашининг қуйи палатаси — Иттифоқ Кенгаши бутун мамлакат аҳолиси томонидан тенг сонли сайловчилар бўлган сайлов округлари бўйича сайланади.

ССР Иттифоқининг Олий Кенгашида барча миллий-ҳудудий тузилмаларнинг вакиллари бўлишига кафолат берилади.

Муқобил нусха:

(Иттифоқнинг қонун чиқарувчилик ҳокимиятини СССР Олий Кенгаши амалга оширади, у икки палатадан иборат бўлади.

СССР Олий Кенгашининг республикалар кенгаши ушбу шартномада қатнашувчи республикаларда сайланган тенг сонли вакиллардан шаклланади.

СССР Олий Кенгашининг иттифоқ кенгаши бутун мамлакат аҳолиси томонидан тенг сонли сайловчилар бўлган сайлов округларида сайланади.

СССР Олий Кенгашида барча миллий-ҳудудий тузилмаларнинг вакиллари бўлишига кафолат берилади).

13-модда. ССР Иттифоқининг Президенти

ССР Иттифоқининг Президенти — олий ижроия-бошқарув ҳокимиятига эга бўлган иттифоқ давлатининг бошлиғидир.

ССР Иттифоқининг Президенти иттифоқ шартномасига, ССР Иттифоқи Конституцияси ва қонунларига риоя этилишининг кафили бўлиб иш кўради; ССР Иттифоқи Қуролли Кучларининг олий бош қўмондонидир; чет мамлакатлар билан муносабатларда иттифоқ номидан вакиллик қилади; ССР Иттифоқи халқаро мажбуриятларининг бажарилишини назорат қилади.

Президент иттифоқ фуқаролари томонидан умумий, тенг ва тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи асосида, яширин овоз бериш йўли билан беш йил муддатга сайланади ва кетма-кет икки муддатдан ортиқ сайланмайди. Умуман иттифоқда ва кўпчилик республикаларда овоз беришда қатнашган сайловчилар овозларининг ярмидан кўпини олган номзод сайланган ҳисобланади.

14-модда. ССР Иттифоқининг вице-президенти

ССР Иттифоқининг вице-президенти ССР Иттифоқининг Президенти билан бирга сайланади. ССР Иттифоқининг вице-президенти ССР Иттифоқи Президенти берган ваколатга биноан унинг айрим вазифаларини бажаради ва Президент йўқ бўлган ҳолларда ва у ўз вазифаларини амалга оширишига имконият бўлмаган ҳолларда СССР Президентининг ўрнини босади.

15-модда. Федерация кенгаши

Федерация кенгаши ССР Иттифоқи Президенти раҳбарлигида иттифоқ ички ва ташқи сиёсатининг асосий масалаларини кўриб чиқиш, республикаларнинг ҳаракатларини келиштириш, иттифоқ билан республикаларнинг муносабатларини мувофиқлаштириб туриш учун ССР Иттифоқининг вице-президенти, республикаларнинг Президентлари (олий давлат мансабдор шахслари)дан иборат қилиб тузилади.

16-модда. ССР Иттифоқи Вазирлар кабинети

ССР Иттифоқининг Вазирлар кабинети ССР Иттифоқининг Президенти томонидан ССР Иттифоқи Олий Кенгаши билан келишиб, ССР Иттифоқининг бош вазири, бош вазирнинг ўринбосарлари, вазирлардан, ССР Иттифоқининг бошқа давлат идоралари раҳбарларидан иборат таркибда тузилади.

Вазирлар кабинетининг ишида республикалар ҳукуматларининг бошлиқлари ҳал қилувчи овоз ҳуқуқи билан қатнашишлари мумкин.

ССР Иттифоқи Вазирлар кабинети иттифоқнинг ваколатларига мувофиқ иш кўради, СССР Президентига бўйсунади ва ССР Иттифоқи Олий Кенгаши олдида жавоб беради.

17-модда. ССР Иттифоқининг конституциявий суди

ССР Иттифоқининг конституциявий суди ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонун ҳужжатлари, ССР Иттифоқи Президентининг ва республикалар Президентларининг фармонлари, ССР Иттифоқи Вазирлар кабинетининг меъёрий ҳужжатлари иттифоқ шартномасига ва ССР Иттифоқи Конституциясига мувофиқлиги тўғрисидаги масалаларни кўриб чиқади, шунингдек иттифоқ билан республикалар ўртасидаги ҳамда республикалар ўртасидаги улар қонун ҳужжатлари конституцияга мувофиқлиги тўғрисидаги баҳсларни ҳал этади.

18-модда. Иттифоқ судлари

Иттифоқ судлари ССР Иттифоқининг олий судидан, ССР Иттифоқининг олий ҳакамлик судидан, ССР Иттифоқи Қуролли Кучларидаги судлардан иборат.

ССР Иттифоқининг олий суди билан ССР Иттифоқининг олий ҳакамлик суди иттифоқ ваколатлари доирасидаги судлов ҳокимиятини амалга оширади. Республикалар олий судлов, ҳакамлик идораларининг раислари лавозимларига кўра тегишли равишда ССР Иттифоқи олий суди ва ССР Иттифоқи олий ҳакамлик суди таркибига кирадилар.

19-модда. ССР Иттифоқи прокуратураси

ССР Иттифоқи қонун ҳужжатларининг ижросини назорат қилиш ССР Иттифоқи бош прокурори, республикаларнинг бош прокурорлари (прокурорлари) ва уларга бўйсунувчи прокурорлар томонидан амалга оширилади.

ССР Иттифоқининг бош прокурори СССР Олий Кенгаши томонидан тайинланади ва унга ҳисоб беради.

Республикаларнинг бош прокурорлари (прокурорлари) республикаларнинг олий қонун чиқарувчи идоралари томонидан тайинланади ва лавозимларига кўра ССР Иттифоқи прокуратурасининг ҳайъати таркибига киради. Улар Иттифоқ қонунларининг ижросини назорат қилиш соҳасидаги фаолиятлари хусусида республикаларнинг олий қонун чиқарувчи идораларига ҳам, шунингдек ССР Иттифоқи бош прокурорига ҳам ҳисоб берадилар.

4

ЯКУНИЙ ҚОИДАЛАР

20-модда. ССР Иттифоқининг расмий тили

Шартнома қатнашчилари рус тилини ССР Иттифоқининг расмий тили деб тан оладилар.

21-модда. ССР Иттифоқининг пойтахти

ССР Иттифоқининг пойтахти Москва шаҳридир.

22-модда. ССР Иттифоқининг давлат рамзлари

ССР Иттифоқи давлат гербига, байроғига ва мадҳиясига эга бўлади.

23-модда. Иттифоқ шартномасининг кучга кириши

Иттифоқ шартномаси республикалар давлат ҳокимиятининг олий идоралари томонидан қабул қилинади ва республикаларнинг мухтор делегациялари томонидан имзоланган пайтдан бошлаб кучга киради. Иттифоқ шартномаси ССР Иттифоқи Федерация кенгашининг қарорига биноан имзолар учун очиб қўйилади.

Уни имзолаган республикалар учун ССР Иттифоқини тузиш тўғрисидаги 1922 йил шартномаси шу санадан эътиборан ўз кучини йўқотган деб ҳисобланади.

Иттифоқ билан иттифоқ шартномасини имзоламаган республикаларнинг муносабатлари ССР Иттифоқининг амалдаги қонунлари, ўзаро мажбуриятлар ва битимлар асосида тартибга солиниши лозим.

24-модда. Иттифоқ шартномасини ўзгартириш

Иттифоқ шартномаси ёки унинг айрим қоидалари республикаларнинг тақдимларига биноан фақат ССР Иттифоқига аъзо бўлган барча давлатларнинг розилиги билангина бекор қилиниши, ўзгартирилиши ёки тўлдирилиши мумкин.

25-модда. Шартномага иловалар

Ушбу шартноманинг иловалари бор, уларда шартнома моддаларини амалга ошириш тартиб-қоидалари, воситалари ва муддатлари баён этилган.

Иловаларнинг рўйхати, уларни тайёрлаш ва имзолаш муддатлари шартномада қатнашувчи республикалар томонидан баённомада келишиб олинади, мазкур баённома шартноманинг бир қисми ҳисобланади.

Ўтган ҳафтада Тошкент шаҳри аҳолиси қувончли воқеанинг шоҳиди бўлди: метрополитеннинг «Ўзбекистон» йўналишидаги Чорсу — Беруний ўрталигига дастлабки синов поезди қўйилди. Бу станциялар оралиғи қарийб 4 километрдир.

СУРАТЛАРДА: 1. Ёш машинист Баҳтиёр Холбоев. 2. Поезд йўлга чиқмоқда. 3. Беруний бекатининг умумий кўриниши.

Ш. ИБРОҲИМОВ олган суратлар.

МУСТАҚИЛЛИК ҲАРАКАТИ МУҚАРРАР

(Боши 1-бетда).

ҳақда ишонч билан гапираяпман. Горбачев командаси деб аталган одамларнинг баъзилари ўз вазифасини бажаришга қодир эмаслигини бир неча бор кўрсатишди. Мен уларни ақлли, масъулиятли одам эмас, демоқчимасман. Бу иш уларга ҳаддан ташқари оғирлик қилди, бинобарин улар «маъзур тутгайсиз» деган гап ҳам борлигини эслаб ўзларини бошқа бирор соҳада синаб кўришлари лозим эди. Совет иқтисодиётининг тангликка учраши натижасида халқ ҳукуматга ишонмай қўйди. Мен яна ҳозирча Горбачевнинг ўрнини эгаллайдиган одам йўқ экан, биз уни қўллаб-қувватлашимиз керак дедим. Ҳозир у атрофидаги одамларни ўзгартираяпти. Тўғри, ҳали команда тўла тўпланган йўқ. Павловга келганда эса, ҳозирги шароитда Павлов мамлакатга зарур бўлган одам деб ҳисоблайман, бошқалари хусусида ҳозирча аниқ гап айтиш қийин. Менинг фикрим бундай: аввало, вазифани ўртага қўйиш, сўнгра бу вазифани бажарадиган одамларни танлаш керак. Айни шу нуқтаи назардан М. Горбачев биз қаёққа қараб кетаётганлигимизни, қандай босқичлардан ўтишимизни аниқ белгилаб бериши керак.

— 1989 йилда Ўзбекистонда ҳам месхети турклари билан миллатлараро қонли тўқнашув бўлди. Бунинг сабаблари нимада? Кескинликни қандай тугатиш мумкин?

— Саволингизнинг сўнгги қисмидан бошлайман. Кескинлик тугатилган, ҳозир бундай кескинлик йўқ. Фарғона воқеаларига, республиканинг бошқа жойларида, хусусан Тошкент вилоятида юз берган можароларга келганда эса булар ўнлаб йиллар давомида тўпланиб қолган кўпгина ижтимоий-иқтисодий муаммолар ҳал қилинмаганлигининг оқибатидир, бошқа сабаблар ҳам мавжуд. 45 йилдан кўпроқ олдин Сталин ҳукмронлиги йилларида бутун-бутун халқларга, шу жумладан месхети туркларига нисбатан йўл қўйилган тарихий адолатсизлик тўғрисида гапирмаслик нотўғри бўлур эди. Ўзбекистонга бадарға қилинган бошқа халқлар — қрим татарлари, чеченлар, ингушлар билан биргаликда 150 мингга яқин месхети туркларини олиб келишди. Шу йиллар давомида улар ўзбеклар ва республикамиздаги бошқа халқлар билан ёнма-ён яшаб келишди. Мамлакатда қайта қуриш бошланди, СССР Олий Кенгаши йўл қўйилган тарихий адолатсизликни қоралади. Бироқ бир ишни бошладик-у, охирига етказмадик — бу адолатсизлик тўғрисида бугун дунёга эълон қилдик, бироқ уни тўғрилаш йўлларини таклиф қилмадик. Қрим татарлар уюшқоқлиги ва аниқ мақсадни кўзлаб иш олиб бориши туфайли ўз аждодлари ерига қайтишга муваффақ бўлдилар. Месхети турклари ҳаракатининг шимолий Кавказдаги раҳбарлари эса шунчаки митинглар ва намойишлар ташкил этибгина қолмай, ватандошларини маҳаллий аҳолига ғиж-ғижлай бошладилар, шу тариқа бошқариб бўлмайдиган жараёнларни вужудга келтирдилар. Мен буни юз берган воқеанинг асосий сабаби демоқчимасман. Биз 45 йил бирга яшадик, Ўзбекистонда ҳеч ким келгиндилар бу ердан чиқиб кетсин, деган эмас.

Мантиққа зид туюлса ҳам ошкоралик, демократиялаш жараёнлари ҳар қандай гапни гапириш, ҳар қандай ишни қилиш мумкин бўлган вазиятни вужудга келтирди. Демократияни ҳамма нарсани қилиш мумкин, деб тушуна бошлашди. Республика раҳбарияти воқеаларнинг олдини олиш учун сезгирлик кўрсата олмади, Фарғона фожиасидан олдин юз берган барча жараёнларга сиёсий баҳо берилмади. Ўзингиз хулоса чиқараверинг, маҳаллий оммавий ахборот воситаларида бу фожиа тўғрисида фақат 10 кундан кейингина хабар қилинди — зора тинч ўтиб кетса, деб кутиб туришди. Яна бу қарама-қаршиликка жалб қилинган одамларнинг умумий маданияти даражасини, онги савиясини ҳам ҳисобга олиш керак, халқлар унча қизиққон бўлмаган шимолда бундай жараёнлар қон тўкилишига олиб келмайди.

— Ўзбекистон ҳамиша Москвадаги марказнинг ва хўжалик юритиш буйруқбозлик системасининг масъулиятсизлиги қурбони бўлиб келган. Пахта яккаҳокимлигини тиқиштириш атроф муҳитни ҳамда меҳнат ва турмушнинг анъанавий маданиятини бузиш тимсоли бўлиб қолди. Ҳозирги вақтда республикангизда вужудга келган вазият қандай, оқибатларини тугатиш учун нималар қилинмоқда?

— Тўғри, пахта яккаҳокимлиги республика иқтисодиётининг бир томонлама ривожланиб, иттифоқнинг хомашё базасига айланиб қолишига олиб келди. Натижада Ўзбекистон энг оддий саноат маҳсулотларига эҳтиёжининг ярмини ҳам қондиришга қодир эмас. етиштирилган пахтанинг атиги 9 фоизи республикада қайта ишланади. Бир қанча вилоятлар ва районларда экин майдонлари нисбатида пахтазорлар 75—80 фоизни ташкил қилди. Натижада асрлар давомида четга дон, мева ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари чиқарган минтақа бундай маҳсулотларнинг йирик истеъмол қилувчисига айланди. Пахта яккаҳокимлиги атроф муҳитга ҳам, қишлоқ аҳолисига ҳам қандай зарар келтирганлигини тасаввур этиш қийин эмас, бутифос ва бошқа химиялаштириш воситалари ҳавони ва сувни тозалайдиган воситалар эмас, десам фикримга қўшилсангиз керак.

Сўнгги йилларда аҳвол аста-секин ўнгланмоқда, пахта майдонлари қисқармоқда (1987 йилда 2 миллион 108 минг гектар ерга чигит экилган бўлса, 1990 йилда 1 миллион 826 минг гектар ерда пахта етиштирилди). Суғориладиган ерларни пахтадан бўшатиб олиш колхозлар ва совхозлар ҳудудларида томорқа участкаларини кенгайтириш ва якка тартибда уй-жой қуриш учун ер ажратиб бериш каби катта ижтимоий масалани қисман ҳал этиш имконини берди.

Шуниси диққатга сазоворки, пахта ҳосилдорлиги ортиши (гектар ҳисобига 23,1 центнердан 27,7 центнерга етиши) туфайли ялпи пахта етиштириш камайгани йўқ. Пахтачилик бундан буён ҳам қишлоқ хўжалигининг асосий тармоғи бўлиб қолаверади. Лекин пахта яккаҳокимлигига қайтилмайди. Жуда бой минерал хом ашё ресурсларимиз негизида аҳолининг барча эҳтиёжларини таъминлай оладиган комплексни аллақачон барпо этиш мумкин эди, лекин энг даҳшатлиси шундаки, бизнинг миллий хусусиятларимиз, анъаналаримиз ҳисобга олинмади. Ҳозир бизнинг иқтисодиётимиз бутунлай бузилган. бизнинг хом ашёмиздан тайёр маҳсулотни, афсуски, бошқа жойларда олишади, буларнинг ҳаммаси миллий даромад даражасига, турмуш даражасига таъсир қилмай қолмади. Бугунги кунда ҳам бизда «шахсни ҳар томонлама камол топтириш учун» шароит яратадиган ҳамма нарсалар йўқ. Лекин нима учун биз бундай аҳволга тушиб қолганлигимизни аниқ англаш аниқ ҳаракатларга, аниқ мақсадларга асос бўлади. Халқимиз жуда ажойиб, меҳнатсевар, фаровонлик меҳнат орқали келишини жуда яхши билади. Меҳнат ресурслари соҳасидаги имкониятларимиз ҳам жуда яхши, — аҳолининг 47 фоизи ёки 8 миллион 600 минг киши 16 ёшгача бўлган болалардир. Ҳозир республикада халқ ҳунармандчилиги фаол тикланмоқда. Хуллас биз капитализмни четлаб социализмга ўтдик, деган сунъий равишда тиқиштирилган назариянинг, ўнлаб йиллар давомида вужудга келган вазиятнинг оқибатлари тугатилмоқда. Ўзбекистон фақат иқтисодиётда эмас, бошқа соҳалардаги мавжуд бузилишларни тўғрилаш учун дастлабки, лекин дадил қадамларни қўймоқда.

— Иттифоқдош республикалар, жумладан Ўзбекистон ҳам чет мамлакатлар билан мустақилроқ алоқаларни ривожлантиришга ҳаракат қилмоқда. Сизнингча, Германия билан алоқаларни қандай қилиб мустаҳкамлаш мумкин? Масалан, шаҳарлар ўртасида шериклик муносабатларини ёки ГФРнинг айрим федерал ўлкалари билан алоҳида алоқаларни ўрнатиш учун қандай имкониятлар бор?

— Аввало Ўзбекистон билан Германия ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик учун мавжуд имкониятлардан яхши фойдаланилмаётганлигини таъкидлаб ўтаман. Ҳозирнинг ўзида республикага комплекс технология линиялари, машина-ускуналар ва шу кабиларни етказиб бериш учун бир қанча битим тузилди. Биз эса бевосита алоқалар ўрнатиш ва мулоқот қилишга, мавжуд алоқаларни мустаҳкамлаш ва кенгайтиришга тайёрмиз. СССР ва Германияда юз берган ўзгаришлар ҳам ҳукуматлараро даражада, ҳам айрим федерал ўлкалар, шаҳарлар, ҳудудий-маъмурий тузилмалар ўртасида, корхоналар ва фирмалар ўртасида бевосита ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатиш учун сифат жиҳатдан янги имкониятлар очади. Ўзбекистонда қабул қилинаётган корхоналар ва ишбилармонлик фаолияти, солиқлар ва бошқалар тўғрисидаги қонунлар бунинг учун ҳуқуқий негиз яратади, қўшма корхоналарни ривожлантириш учун, хорижий сармояларни кенг жалб этиш ва уларни ҳимоя қилиш учун кенг имтиёзлар системасини кўзда тутади. Биз мулкчиликнинг барча шакллари тенг ҳуқуқли бўлиши тарафдоримиз. Ўзбекистонда хусусий мулк бўлади, биз буни эълон қилганмиз.

Такрор бўлса ҳам яна айтиб ўтаман: бизнинг минерал хом ашё ресурсларимиз жуда кўп, ўлкамиз бой қишлоқ хўжалик ўлкасидир — шу жиҳатдан биз ҳамма учун жозибалимиз. Мен қўшма корхоналар барпо этиш тарафдориман, бу ерда ўзимизнинг яшашимизга эмас, балки шу билан бирга бизга ёрдам берувчиларнинг ҳаммаси ишлаб пул топишига имконият берадиган бозорни барпо этиш учун хорижий банклар тузиш тарафдориман.

Яқинда мутахассисларимиз озчилик бўлса-да, Сименс фирмасида очилган курсларда таълим олганларидан сўнг иш ўргандилар. Шуни айтиш керакки, 20—30 йиллардаёқ Ўзбекистондан кўп ёшлар ўқиш учун Германияга боришарди. Тўғри кейинги воқеалар бу жараёнга тўсқинлик қилди.

Республикамизга қизиқиш билан қараётган немис фирмалари билан алоқа ўрнатишни хоҳлаймиз, албатта. Мен ҳатто шундай схемани таклиф қиламан: турли тармоқларнинг экспертлари гуруҳини бизга юборишсин, улар қайтиб борганларидан сўнг Германияда батафсил ҳисобот тақдим этишлари учун вазиятни ўрганишларига барча зарур шароитни яратиб берамиз. Мен республикамизга қизиқиш жуда катта бўлишини, салмоқли, мафкурадан холи алоқалар бўлишини истайман.

Суҳбатни 1991 йил 18 февралда «Новости» ахборот агентлигининг махсус мухбири В. НИЕЗМАТОВ олиб борди.

«Ди цайт» ҳафтаномасининг 1991 йил 7 март сонидан.

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ

ҚАЛБИМ НОТИНЧ

7. МАНТИҚ ҚАНИ?

Мақоламнинг то шу сатригача бўлган қисмларини Ироқда уруш бориб турган кунларда ёзган эдим. Ушбу бўлагини эса урушни тўхтатиш ҳақидаги битим имзолангандан кейин ёзишга киришдим. Ўтган давр ичида бир-бирини инкор этувчи шу қадар кўп воқеалару ҳодисаларга, қарору фармойишларга, ваъдаю гап-сўзларга дуч келдимки, ҳар сафар «Қани мантиқ?», «Қани субут?» дея ҳайратга тушдим, ўқув юртларида мантиқ фани ўқитилмаганидек, турмушдан ҳам мантиқан фикр юритиш, мантиқли иш тутиш кўтарилиб кетибди-я, деган хулоса чиқаришга яқинлашиб қолдим. Мақоламнинг якунловчи ушбу қисмига «Мантиқ қани?» деб от қўйишимнинг боиси ҳам ана шунда.

Иттифоқ халқ депутатларининг рўзномаси — «Известия»нинг шу йилги 4 март сони биринчи саҳифасининг кўзга кўринарли жойида босилган хабарда айтилишича, Қуддуси шарифнинг яҳудий маъмурлари шаҳардаги кўча ёки майдонлардан бирига Шварцкопф номини бериш истагини билдирибдилар. Шварцкопфнинг кимлигини дарҳол билган бўлсангиз керак. Ҳа, у АҚШ етовидаги 28 мамлакатнинг Форс кўрфазига йиғиб келинган 740 минг кишилик қўшинига қўмондонлик қилган, Ироқни вайрон, ироқликларни хонавайрон ва ҳалок этганларни бошқарган ўша генералдир. Кўринадики, бу урушда шаҳид бўлган 150 мингдан ортиқ ироқлик арабнинг жасади совумай, азаси аримай туриб, исроиллик маъмурлар яна қитмирликни бошламоқдалар. Ана шундай қалтис бир пайтда, уруш олови қайтадан алангa олиб кетиши эҳтимолдан узоқ бўлмаган нозик бир паллада ироқликлар учун асосий қон тўкувчи ҳисобланмиш бош қўмондон генерал Шварцкопфни эъзозлашга интилиш ироқликларнинг иззат-нафсини оёқости қилиш, бегуноҳ ҳалок бўлганлар хотирасини топташ эмасми?

Таажжубланарли жойи шундаки, «Известия» бу хабарни ҳеч бир шарҳсиз, изоҳсиз ўзининг биринчи саҳифасида кўзга кўринарли жойда ёритган. Менинг фикримча, бундай хабарларга адолат юзасидан ёзилган шарҳ ва изоҳлар илова қилинмоғи, муносабат билдирилмоғи шарт.

Мазкур рўзноманинг ушбу сонида Исроил кнессети (парламенти)нинг аъзоси генерал-лейтенант Егошуа Саги билан махсус мухбирлар суҳбати босилган. Ундаги ушбу сатрлар исроиллик урушқоқлар қиёфасини билиб олишингизга ёрдам беради:

«Фаластин муаммоси бизлар учун асосий муаммо саналмайди (?)

Албатта, Фаластин муаммоси биз учун доимий бош оғриғи, лекин фаластинликлар билан келишмовчилик Исроилга хавфли эмас. Фаластинликлар билан бизлар шу тахлитда яна юз йилларча(?) яшайверишимиз мумкин». (Демак, бундан чиқадики, фаластин халқи яна юз йилларча Исроил истибдоди остида қолаверар экан-да?).

Маълумки, кейинги 3 йил ичида 929 нафар фаластинлик исроилликлар томонидан отиб ўлдирилди. Исроилликлар 200—300 метр масофадан бегуноҳ болаларни ҳам отиб ташламоқдалар. Ҳарбийлашган Исроил ҳукумати Форс кўрфазидаги вазият танглигидан, ироқ халқи бошига тушган оғир кунлардан фаластинликлар ҳуқуқларини мутлақо топтаб ташлаш йўлида фойдаланмоқда. Исроил ҳукуматининг янги аъзоси истеъфодаги генерал Зееви ҳатто барча фаластинликларни ўз ватанларидан Иорданияга қувиб юбориш ғоясини тарғиб қилмоқда. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, унинг Хавфсизлик Кенгаши эса фаластин халқининг қонуний ҳуқуқларини тиклаш ўрнига томошабин бўлиб турибди, қуруқ сўздан нарига ўтмаётир.

Ироқ Қувайтдан чиқиб кетиши учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг фатвоси билан қурол ишлатилди. Энди шундай чора Исроилга нисбатан қўлланилса, токи у босиб олган араб ерларидан чиқиб кетсин, адолат тантана қилсин.

Ҳозир бутун жаҳон жамоатчилиги орасида «Бирлашган Миллатлар Ташкилоти АҚШнинг қўлида қўғирчоқ, Исроилнинг қўлида эса ўйинчоқ бўлиб қолди. Хавфсизлик Кенгаши эса тинч воситаларни эмас, қурол қўллашни афзал кўрадиган урушқоқ ташкилотга айланиб кетди, унинг жилови қурол-аслаҳа ишлаб чиқарувчи, инсониятни қирувчи яроғлар яратиб, бойлик йиғувчи бир ҳовуч миллиардерлар измидадир» деган гаплар кенг тарқалган. Агар Қувайтнинг мустақиллиги тикланган тезлик ва шиддат билан жафокаш фаластин халқининг қонуний ҳуқуқлари тикланса, бу гаплар асоссиз дейман, акс ҳолда БМТга, унинг Хавфсизлик Кенгашига, шу Кенгашнинг доимий аъзоларига бўлган ишончим буткул сўниб битади. Оддий мантиқ шундай хулоса чиқаришни тақозо этмоқда. АҚШ эндиликда ҳеч бир давлат билан ҳисоблашмай иш тутиш сиёсатини юргизишга киришди, илгари бироз бўлса-да Совет Иттифоқидан тортиниб турарди, Форс кўрфазида — дунёнинг нефть хазинасида ҳукмронликни қўлга киритгач, энди АҚШ ҳеч ким билан ҳисоблашишни истамай қўйгани унинг раҳбарлари ва ҳарбий бошлиқларининг расмий баёнотларию чиқишларида яққол аён бўлаётир.

Маълумки, Хавфсизлик Кенгаши доимий 5 аъзосининг учтасида христиан дини ҳукмрон, бироқ 1 миллиардга яқин мусулмонлар манфаатини ҳимоя қилувчи бирорта ҳам давлат Ер юзида тинчликни сақлашга даъват этилган бу халқаро ташкилотга аъзо эмаслиги адолатданми? Ваҳоланки, Ислом ўз моҳиятига кўра тинчлик таълимотидир. Бирор мусулмон давлати, масалан, Покистонми, Эронми, Туркиями ёки бирор бошқасими Хавфсизлик Кенгашининг доимий аъзоси бўлишини ҳаётнинг ўзи талаб қилмоқда.

Ўйлайманки, Ироқ-Қувайт можароси кўрилганда Хавфсизлик Кенгашининг доимий аъзоларидан лоақал биттаси мусулмон мамлакати бўлганда, Ироққа қарши қурол ишлатилмасди, мусулмон дунёсининг қадим маданий бешикларидан бири бўлмиш икки дарё оралиғига ажал уруғи сочилмасди. БМТнинг доимий қароргоҳини келажакда сионизмга ён босмайдиган бирор бетараф давлат ҳудудига кўчиришни ҳам ўйлаб кўриш вақти етганга ўхшайди.

Азиз ўқувчи!

Мақоламнинг қолган қисмини қайта кўриб чиқиш учун рўзнома саҳифасидан олиб туришга қарор қилдим. Сабаби: 9 март куни Москва рўзномаларида «Суверен жумҳуриятлар иттифоқи ҳақида шартнома» лойиҳаси босилиб қолди. (Лойиҳа матнида эса «суверен давлатлар — шартнома қатнашчилари» дейилади...) Демак, барча фуқароларнинг, биринчи галда зиёлиларнинг зиммасига жуда муҳим вазифа тушди. Лойиҳани жиддий ва атрофлича ўрганиб чиқиб, Совет Иттифоқининг амалдаги Асосий Қонуни 48-моддаси бериб қўйган ҳуқуқдан фойдаланиб, лойиҳа ҳақидаги фикр-мулоҳазаларни жамоатчиликка маълум қилмоқ лозим. Зотан, маслаҳатли тўй тарқамас, дейдилар.

Агар саломатликни берса, умр вафо қилса ва имкони топилса, мен ҳам ушбу лойиҳа ҳақида албатта фикр билдириш ниятим бор. Ана ўшанда ҳам қуйидаги ҳадиси шарифга риоя қилгумдир:

«Виждонинг амрига қулоқ сол. Эзгулик шундай нарсаки, ундан қалб ҳам, виждон ҳам ором олади. Гуноҳ иш шуким, ундан қалб ором топмайди, виждон азобланади. Кишилар **фатво беришса ҳам, сен ўз виждонингдан фатво сўра».**

Менингча, бунинг маъноси шуким, хоҳ референдум қоғозига рақам чекманг, хоҳ шартнома хусусида фикр билдирманг, ўз виждонингиздан, фақат виждонингиздан фатво сўранг ва унинг амрига қулоқ солинг, бажаринг. Ўзи ёрлақаса, ана шунда қалбингиз нотинч бўлмаслиги мумкин.

Киши қалби ўз қилмиши учун ҳам, ўзгалар қилмиши учун ҳам безовта бўлаверади. Айниқса, ўзгалар қилмиши учун нотинч бўлғуси қалб қақиқий кўнгилдир. Кишиларни инсониятга айлантириб турган маънавий омил ана шудир.

Ҳамма нарсани баҳам кўришга шерик топишнинг иложи бор. Дил оғриғи бошга тушса, уни киши танҳо ўзи кечиргусидир, ҳеч ким — на ота-она, на оға-ини, на ёр-дўст, на ҳеш-ақрабо жонга ора кира билмайдир. Дил оғриғининг ёлғиз давоси имондадир. Тамом, вассалом.

(Охири. Боши рўзноманинг 6, 7 ва 8-март сонларида).

ТАБИАТ ОНАМИЗ, АХИР!

СЎНГГИ вақтларда сўзлашгичлардагина эмас, нутқимизда ҳам экология сўзи бот-бот такрорланаяпти. Хўш, нега биз бу ҳақда кўп гапираяпмиз? Инсон саломатлиги, фарзандларнинг соғлом ўсишлари она табиатимизнинг бezавoллигига боғлиқ бўлгани учун.

Вилоятнинг асосий сув манбаларидан бири — Сирдарё анчайин сустлашиб, «жиловланиб» қолган. Бор суви ҳам унча тоза эмас. Бунга Наманган шаҳар оқава сувларни тозалаш иншоотининг бир маромда ишламаслиги сабаб. Янги қурилган кўплаб объектларнинг, Тўрақўрғон ва Косонсой районлари чиқинди сувларининг мазкур тармоққа уланганлиги вазиятни янада мураккаблаштирмоқда.

Яқинда табиатни муҳофаза қилиш вилоят комитети томонидан ўтказилган фаоллар йиғилишида ер, сув, ҳаво ифлосланишининг олдини олиш хусусида жиддий гап борди, шу масала бўйича мурожаат қабул қилинди. Бу халқ депутатлари вилоят кенгашининг муқаддам бўлиб ўтган сессияси даъватига ҳамоҳанг бўлди.

Р. ИРИСОВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

Экишга киришилди

«Правда Востока» жамоа хўжалигининг сабзавоткорлари Ленин райони хўжаликлари орасида биринчи бўлиб эртанги карам кўчатини очиқ ерга экишга киришдилар.

Бу жамоа хўжалиги асли пахта етиштиришга ихтисослашган. Лекин хўжалик жамоаси ҳар йили хилма-хил сабзавотлар етиштиради. Бу маҳсулот хўжалик дўконларидагина эмас, шу билан бирга вилоят шаҳарларидаги бозорлар ва дўконларда ҳам сотилади. Кузги сабзавотлар эса хўжаликнинг ўзидаги консерва цехида қайта ишланади.

Бу йил жамоа хўжалиги сабзавоткорлари карам, помидор, бодринг, бақлажон, сабзи, редиска ва ошкўк етиштириш ниятидалар. Шу мақсад учун бу ерда 300 гектар ҳайдаладиган ер ажратилган.

Даволанинг, соғайиб кетинг

Фарғона сув хўжалиги ходимларининг Хонқиз қишлоғи яқинида бунёд этилган шифобахш маскани дастлабки беморларни қабул қилди. «Ферганаирстрой» трести жамоаси уч қаватли бинони мўлжалланган муддатда фойдаланишга топширди.

Кенг ва ёруғ палаталар, дам олиш жойлари, ошхона, маъданлар аралашган сув тўлдирилган ванналар, бошқа табиий йўл билан даволаш хоналари беморлар ихтиёрига бериб қўйилган. Шифобахш маскан бир вақтнинг ўзида эллик кишини қабул қилишга мўлжалланган.

Ҳозир Фарғона вилоятида 23 та санаторий-профилакторий ишлаб турибди. Бу ерда 2 мингга яқин сув хўжалиги ходими ўз соғлиғини тикламоқда.

(ЎзТАГ)

Ўзбекистон ССР Алоқа вазирлиги диққатига

ТУШОВ

Бултур гарчи обуна мавсуми суст кечган бўлса-да, одамларнинг матбуот нашрларига муносабати янги йилдан бошлабоқ тамомила бошқача тус олди. Илгари газета-журнал дўконлари олдида навбат бўлмасди. Энди қай бирининг дарчасига яқинлашманг, беш-ўн киши ортидан эргашишга тўғри келмоқда. Мен бу гапни «Халқ сўзи» вакили бўлганим учун айтмаяпман, бинобарин вужудга келган аҳволга ана шу рўзноманинг таъсири бор деган даъводан йироқман. Лекин мавжуд манзара айнан шундай.

Энди сотувчи ва газетхонлар баҳсини эшитинг:

— Бугунги рўзномалардан йўқ-ку, опа?

— Эртага ёки индинга келиб қолар.

— Нега?

— Билмадим. Бир ярим ойдирки аҳвол шу. Берганини сотаяпмиз.

— Э, уч-тўрт кун олдинги рўзноманинг кимга кераги бор?

Дарҳақиқат, сўнгги кунларда самарқандлик газетхонлар алоқа хизматидан қаттиқ ранжиган ҳолда асабийлашадиган бўлиб қолдилар. Зарданинг боиси битта: рўзнома нима учун кеч келаяпти, сизлар қаёққа қараяпсизлар? Бундай эътирозни «Халқ сўзи» рўзномаси вилоят мухбирлигининг 35-04-26 рақамли телефони орқали ҳам эшитаяпмиз. Шикоят кўтариб келаётганларнинг-ку саноғи йўқ.

Хўш, нима бўлаяпти ўзи? Масалага аниқлик киритиш мақсадида вилоят алоқа-ишлаб чиқариш бошқармаси бошлиғининг ўринбосари Аминжон Ғаффоров билан учрашдик. Таҳлил ва текшириш шуни кўрсатдики, рўзномаларнинг кечикишига биринчи навбатда Тошкент темир йўл почтамти қошидаги жумҳурият газета ва журналлар тарқатувини ташкил этиш ташкилоти ишидаги пала-партишлик сабаб бўлмоқда. Қаранг, «Халқ сўзи» рўзномасининг 3 январдаги 2-сони икки-уч кун кечикиб келгани етмаганидек, унинг 240 донасидан ҳалигача номнишона йўқ. Ёки «Народное слово»нинг шу куни нашридан 367 нусхаси Самарқандга 8 январда етганини қандай изоҳлаш мумкин? Бу ҳол муштарийга, қолаверса, матбуотга беҳурматликнинг ёрқин ифодаси эмасми?

Мана бу ҳангома ҳаммасидан ошиб тушади. «Правда», «Известия», «Совет Ўзбекистони», «Правда Востока», «Советский спорт», «Ҳақиқати Ўзбекистон», «Гудок», «Ёш ленинчи» рўзномаларининг 15 январдаги нашрлари белгиланган муддатда келмади. Бундан ташвишга тушган А. Ғаффоров шошилинч равишда Тошкентга сим қоқди. Машина шу куни соат иккида йўлга чиққанлиги маълум бўлди. Бироқ 16 январь куни пешингача ҳам ундан дарак йўқ эди. Сўнгра почтамт бошлиғи Қурол Тўлабоев ва Алоқа вазирлиги раҳбариятига шошилинчнома жўнатилди.

Кечки пайт жумҳурият газета ва журналлар тарқатувини ташкил этиш ташкилоти бошлиғи Х. Аҳмедовдан қуйидаги жавоб олинди: техник сабабларга кўра 15 январдаги нашрлар 17 январда етказилади.

Биз бошқарма бошлиғи ўринбосари билан биргаликда соат 21.00 гача кутдик. Нашрлар келмади. Эртасига эрталаб Самарқанд аэропортида бўлганимизда «йўқолган юк» тунги соат 01.05 да юборилганлиги аниқланди. Оқибатда 88.200 обуначи уч кун доғда қолди. Ачинарлиси шуки, сарсон-саргардонлик айниқса «Халқ сўзи» рўзномасининг 4.064, «Народное слово»нинг 1.100 нафар муштарийсига қимматга тушди. Уларнинг бирортаси газетанинг 15 январь сонини ололмади.

— Нашрлар сони доимо белгиланганидан кам чиқаётганлиги дард устига чипқон бўлмоқда,— деди сараловчи Муҳиддин Камолов. — Масалан, «Неделя»нинг бугунги сонидан 14, «Ёш ленинчи»дан 6, «Вечерний Ташкент»дан эса 20 та етмади. Буниси ҳали сараланганни. Қолганларидан ҳам ҳамиша 30—40 та «иқтисод» қилинади. Районларга тўғридан тўғри жўнатиладиган тахламларда ҳам шу аҳвол.

— Тошкент билан боғлиқ ана шу кўзбўямачиликка барҳам бериш мумкинми!

— Нашрлар самолётда ҳам, поездлар орқали ҳам жўнатилади,— куйиниб уқтира бошлади Аминжон ака. — «Совет Ўзбекистони»нинг 11 январдаги сонидан 40.308 нусха ўрнига 34.371 та келди. Қачон денг, 14 январда, поездда. Шу рўзноманинг 16 январдаги нашридан эса белгиланган вақтда 21.000 нусха олдик, холос. Булардан ташқари ташишда машиналардан ҳам кўплаб фойдаланилади. Хуллас, бариси аралаш-қуралаш, калаванинг ягона учи йўқ. Бироқ бу ишга масъулларнинг сони беҳисоб. Ҳасандан сўрасангиз, Ҳусанга бор, дейди. Айни пайтда иккинчиси учинчисига йўллайди. У ҳам бўш келмасдан Тошматни кўрсатади.

— Таклифингиз...

— Матбуот нашрларини тарқатишни марказлаштириб, жамики юмушни мувофиқлаштириш, бутун уволу савобни ягона раҳбар гарданига юклаш керак.

Афсуски, танганинг иккинчи томони, яъни вилоят билан боғлиқ ишни ҳам қониқарли деб бўлмайди. Ўтган йилнинг декабрь ойида 116.879 обуначи уч, 11.010 газетхон тўрт, 59.490 муштарий етти кун деганда ўзига тегишли рўзнома билан юз кўришгани бунинг исботи. Советобод районидаги аҳвол айниқса тоқат қилиб бўлмайдиган даражада. Бу ерда юқоридаги ҳодиса бир ой мобайнида олти марта такрорланган. Большевик районии алоқа тугунига эса 25—30 декабрь кунлари бирорта ҳам рўзнома ёки журнал бориб тушмаган.

Сабаби — машина йўқ. Бири бузуқ, иккинчисига эҳтиёт қисм етишмайди, бошқаси ёнилғига муҳтож. Пировардида ҳолвани ҳоким, калтакни етим емоқда деганларидек, балога алоқачи қолаётир. Ҳолбуки, машина билан таъминлаш вазифаси вилоят юк ташиш автотрести зиммасида.

Ўтган йили аҳволни яхшилаш мақсадида алоқа бошқармаси раҳбарияти халқ депутатлари вилоят кенгаши ижроия комитетига бир марта, вилоят юк ташиш автотрестига тўрт марта норозилик хати билан мурожаат этди. Дунёнинг ишларини қарангки, шундан сўнг саховат ўрнига ўчакиш авж олди. Яъни, машина 136 бор ажратилмадики, бу 1989 йилдагига нисбатан 89 марта кўпдир. Бундай ноxушлик ҳозир ҳам давом этмоқда.

— Нима қилиш керак?

Бу саволга бошқарма бошлиғи ўринбосари хўрсиниbгина жавоб қайтарди:

— Кунинг біровга қолиб, муҳтожликда рангинг сарғаймасин экан. Ҳар вилоятда алоқачиларнинг ўз автокорхонаси бўлмагунча ишда силжиш бўлмайди!

Яна бир муаммои азим. Самарқандлик газетхонлар илгари «Ленин йўли» ва «Ленинский путь» вилоят рўзномаларини эрталаб ишга бора туриб дўконлардан, ҳатто автобус ва троллейбуслардан сотиб олардилар. Бунинг нафи шунда эдики, ҳар ким ишхонасига етгунча нашрларни ўқиб чиқишга улгурар, дўконлар эса соат тўққиз-ўнларга бориб ҳувиллаб қоларди. Бугун эса юз қадам нарида чоп этиладиган рўзномалар тушликкача ҳам қўлингизга тегмайди. Бу ҳақда минг марта айтилса-да, «Союзпечать» идораси ходимлари ҳеч қанақа кафолат бера олмаётирлар. Хўжалик ҳисоби ортиқча сарф-харажатга йўл қўймаётганмиш.

Кўпчилик ҳозир ўтган йилги обуна азобига нашрлар нархининг осмонга сакраганини бош сабаб сифатида кўрсатмоқда. Бу гапда жон бор. Бироқ муштарийнинг оёғига тушов бўлган бошқа занглаган занжирнинг касри ҳам оз эмас: газета ва журналлар ўз эгаларига вақтида етказилмагани обуначиларнинг ҳафсаласини пир қилди. 1991 йилда уларнинг сони бултургига қараганда 651 минг 162 нафар камайганининг боисини «бор отангга, бор онангга» қабилидаги алмисоқдан қолган иш юритишнинг «шарофати» деб тушунмоқ керак.

Жумҳурият Алоқа вазирлиги йўл қўйилган камчиликларни ақл ва таҳлил тарозисига қўйиб, тегишли хулосага келиши, белгиланган чора-тадбирларни тезроқ амалга ошириш пайидан бўлиши зарур. Обуначию газетхоннинг обрў-эътибори, матбуот сўзининг таъсиру қадр-қиммати ҳақи-ҳурмати — бу ишда қатъий тартиб ҳукм сурмоғи шарт.

Холмуҳаммад НУР,
«Халқ сўзи»нинг мухбири.

1991 Алишер Навоий йили

ЁДЛАБ ОЛИНГ

ТОҒ ИЧРА АЖАБ ШОҲДУР УЛ ШЕФТИ ҲОЛ,
КИМ ТОПСА БУЛОҒИ СУЙИ АНДОҚКИ ЗИЛОЛ.
БОШИ УЗА ЧАТРИ САЛТАНАТ ҲАР ЯНГИ ТОЛ,
СУВ ИЧГАЛИ ЖОМИ АЙШИ БИР ЭСКИ САФОЛ.

ХОЛИС ХИЗМАТ

ИСМ ЖИСМГА МОС БЎЛСИН

Йил бошидан Ўзбекистон Фанлар академияси Тил ва адабиёт институти асосида ташкил топган икки илм маскани — Тилшунослик ҳамда Адабиёт институтлари ишлай бошлади. Бу муболағасиз тарихий ҳодиса бўлиб, бой миллий маданиятимиз дурдоналарини жаҳон фани савиясида ўрганишга қулай имконият очилди. Фақат уларнинг номланиши айрим баҳсларга сабаб бўлаётир.

Кўпчиликнинг, айниқса ҳар икки илмгоҳ ходимларининг кўнглидаги гап шуки, Тилшунослик инсититутига Маҳмуд Қошғарий, Адабиёт институтига Алишер Навоий номи берилса. Лекин ҳукуматга яқин айрим доиралар халқнинг мазкур фикрига қулоқ осмай, Тилшунослик институтига Алишер Навоий, Адабиёт институтига Заҳириддин Муҳаммад Бобур номларини қўйишга ҳаракат қилишмоқда. Шу ерда икки савол туғилади: Маҳмуд Қошғарий сиймоси кимни, нима учун қониқтирмаяпти, иккинчиси — ўзбекнинг икки даҳосини қарама-қарши қўйиш кимга керак бўлиб қолди?

Ундан ташқари Адабиёт институтида «Алишер Навоий бўлими»ни очиш режалаштирилган. Дейлик, эртага илмгоҳни Бобур номига қўйсагу, Бобур номли институтда «Алишер Навоий бўлими» бўлса. Бу ғалати эмасми?

Кўпчилик илм аҳлининг фикрича, Тилшунослик институти туркий ўзбек тилимизнинг биринчи мукаммал сўзлигини тузган улуғ сиймо номида бўлиши керак. Аллома С. Муталлибов «Девону луғатит-турк»ка кириш сўзда ёзганидек, «Маҳмуд Қошғарий туркология фанининг дастлабки устоди бўлди, туркологиянинг махсус фан сифатида ривожланишига асос солди. Шунинг учун ҳам у аллақачонлар жаҳон миқёсида буюк олим сифатида танилди. Туркологлар, тарихчилар, адабиётшунослар, археологлар ҳануз унга улуғ устоз сифатида чуқур ҳурмат билан ёндашадилар, унга асосланадилар». Улуғ олимимизнинг ҳурматини биз жойига қўймасак, ким қўяди?

Адабиёт институти шу миллат адабиётининг асосчиси номида бўлиши шарт. Алишер Навоийнинг маънавий мулкимизда тутган алоҳида ўрни шуни талаб қилади. Бобур номига келсак, эшитишимча, Ўзбекистон Фанлар академиясининг Тарих институти ходимлари ўз илмгоҳларига буюк «Бобурнома» муаллифи номини беришмоқчи экан. Жуда соз, қўллаб-қувватлашга арзийдиган таклиф.

Хуллас, маънавий бойликларимизни асраб-авайлаб келажак авлодларга етказувчи илм даргоҳларини номлаш илгариги нобоп замонлардагидек айрим шахсларнинг хоҳиш-иродасига қараб эмас, кўпчиликни тинглаб, моҳиятга асосланиб қилинмоғи керак деб ҳисоблайман.

Субон МЕЛИЕВ,
Ўзбекистон Фанлар академияси Адабиёт институтининг катта илмий ходими, филология фанлари номзоди.

«Ўзбекистон» нашриётида 1992 йил учун ўзбек халқ эртакларининг сюжетлари асосида янги тақвим (календарь) тайёрлашга киришилди. Тақвимнинг номи ҳам «Ўзбек халқ эртаклари» деб аталади.

СУРАТДА: янги тақвимга рассом Михаил Гормико ишлаган расмлар.

С. МАҲКАМОВ суратга олган.

САҲНА ОРТИДАН БИР НАЗАР

ҲАЙБАРАКАЛЛАЧИЛАР

Ҳаётнинг сиз ва биз кутмаган, қолипларга сиғмайдиган қизиқ қонунлари бор. Юсуфжон Шакаржонов (собиқ М. Горький) номли Фарғона вилоят театри ўзининг 70 йиллик (юбилей 1990 йилда нишонланиши керак эди) тарихи мобайнида салмоқли ютуқларни, довруқли нишонларни, жарангдор унвонларни сўнгги беш йилда, айтиш мумкинки, қайта қуриш йилларида қўлга киритди. Театр жамоаси Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқ театрларининг «Навруз-89» танловида ғолиб чиқди. Ўтган йили эса «Темир хотин» спектакли Ҳамза номидаги республика давлат мукофотига лойиқ деб топилди.

Қизиғи шундаки, ана шу беш йил фарғоналик санъаткорлар учун ғоят оғир, таъбир жоиз бўлса, ғилдирак устидаги йиллар бўлди. Чунки жамоа беш йилдан бери «бошпанасиз», дуч келган саҳналарни ижарага олиб қўйилган асарларни томошабинларга намойиш этаяпти. Дўппи торайиб қолганда мактаб саҳналаридан ҳам фойдаланишга тўғри келди.

Жумҳуриятимиздаги энг кекса театр биноси асримиз бошида қурилган, ноёб меъморчилик ёдгорлиги. Афсуски, кейинги йилларда ўт ўчирувчилар бинода томошалар намойиш қилишни тақиқлаб қўйишди. 1986 йилда эса эшикларга таппа-тахт қулф урилди. 1989 йилгача театрни таъмирлаш, саҳнани янгилаш учун маблағ қидириб борилмаган жой қолмади. Ва, ниҳоят, ўтган йилнинг бошларида бу муаммо ҳал этилди: маҳаллий бюджетдан 325 минг сўм ажратилди.

Ўтган йилнинг ўрталарида театрни таъмирлаш ва қисман қайта қуриш ишларини Октябрь байрами — 7 ноябрга битказиш тўғрисида вилоят миқёсидаги йиғинлардан бирида тантанали ваъда берилди. Лекин бу байрам яқинлашиб қолганига қарамай ҳали ишнинг ниҳоясига етишидан дарак йўқ эди. Яна турғунлик йилларида шаклланиб қолган ҳайбаракаллачилик, бошқа объектларда ишни тўхтатиб, палапартишлик билан иш юритиш қўл келиб қолди. 8-қурилиш тресги байрам арафасида бутун бошли жамоаси билан театр биносига кўчиб келди.

Ҳаммада яна қадрдон театримизда байрамни нишонларканмиз ва, ниҳоят, «Темир хотин» спектаклини жонажон саҳнада кўрарканмиз, деган умид пайдо бўлди. Лекин ҳали театр ўриндиқлари, гилам-поёндоз, паркет поллар битиш тугул уларга буюртма ҳам берилгани йўқ экан. Нима қилиш керак? Одамлар тантанага айтилиб қўйилган. Айниқса 1918 йилда вилоят кенгашининг биринчи мажлиси ўтказилган ерда инқилоб байрамини нишонлаш — ветеранларнинг орзуси.

Вазиятдан чиқиш йўллари қидирилди. Дарҳол паркет пол ўрнига оддий тахталардан пол тўшалди, гилам-поёндозлар ўрнига сунъий чармлар тузалди. Қаердандир кино заллари учун мўлжалланган 400 та ўриндиқ топиб келинди. Албатта, театр жамоаси ҳам тек тургани йўқ. Ҳали қурилиш кетаётган, саҳнанинг устидан осмон кўриниб турган ерга дарпардалар, саҳна безаклари илинди. Шундай қилиб Улуғ Октябрнинг 73 йиллик байрами тарихий, лекин бир амаллаб мослаштирилган бинода нишонланди.

Тантана ўтганидан сўнг иш яна ўз ҳолига ташлаб қўйилди. Чунки ҳали 200 минг сўмдан ортиқ ишлар бажарилиши лозим. Бунинг устига бош пудратчи билан ганчкорлик ишларини бажарадиган жумҳурият «Меъмор» бирлашмаси ўртасида шартнома тузилмаганлиги аён бўлиб қолди. Санитария ишлари, сув таъминоти ва электр тармоғи лойиҳалари ҳам охирига етказилмаган экан. Янги йил арафасида театр биноси «Навруз» байрамига ишга туширилади, деб ваъда берилди. Лекин бу муддатнинг яна кўчирилишига шубҳа йўқ. Чунки томоша залидаги тахта полларни паркет билан, ўриндиқларни эса театр ўриндиқлари билан алмаштириш керак. Хулласи калом, бир иш икки бўлиб турибди. Ҳайбаракаллачилик оқибатидан фақат театр жамоаси эмас, кўп сонли томошабинлар ҳам азият чекишмоқда.

Набижон СОВИР,
«Халқ сўзи» мухбири.

МИЛЛИЯТ РУҲИЯТГА КЎЧСИН

Она тилим ҳақида дилимдаги гаплардан

Улуғ бобомиз Маҳмуд Қошғарий мангу обида — «Девони луғатит-турк» китобини тузганда «Бисмиллоҳир роҳманир роҳим»дан кейин ўқигувчига мурожаат қилиб: **«Туркий тилини ўрганинглар, бу халқ ўз тилини ўрганганларга шафқатлидир»**, деб ёзганларида ҳайтовур орадан минг йиллар ўтиб, 1989 йилда бу тил ДАВЛАТ ТИЛИ МАҚОМИНИ олади, деб ўйламаганлар, аслида ўзларининг мислсиз хизматлари билан бу тилнинг шавкатини ўша пайтданоқ таъйин этганлар. «Луғат»да башорат қилинганидек, туркларнинг ҳукмронлиги узоқ давом этди — орадан йиллар ўтгач, тарих саҳнасига қуёшдек балқиб буюк соҳибқирон Амир Темур чиқдилар. Шундан бошлаб XIX асргача туркий тилда подшо фармонлари ёзилди, халқаро ҳужжатлар битилди, бу тилдаги хатлар жаҳон робитасида ўзлигидан дарак бериб, Ал-Андалузия-ю Ифриқо мамлакатлари саройларида ўқилди. Элчиларга шу тилда мурожаат қилинди, қўшинга шу тилда буйруқ берилди. Рус истилосигина бу оламшумул шуҳрат тожини чил-чил қилди ва бултургача тилимизни қафасда сақлаб келди.

Она тилимизга давлат тили мақоми берилди. Бунинг моҳияти нималарда акс этиши лозим? Агар пировард мақсадни энг оддий қилиб айтадиган бўлсак, яқин йилларда халқаро саҳнда, жумладан Бирлашган Миллатлар Ташкилоти конгрессларида ўзбек тилидаги нутқлар янграши керак. Ўзбек тилида ёзилган баёнотлар, мурожаатномалар, ташриф қоғозлари ва бошқа ҳужжатлар халқаро дипломатия оламида ҳаракат қилиши лозим. Ўзбек тилидаги мадҳия Ўзбекистоннинг Президенти ва делегациялари шарафига чет элларда янграши шарт. Жумҳурият сарҳадларини бу тил қўриқлайди, унинг дахлсиз тупроғини келгиндилардан, олғир-талончилардан ҳимоя қилади. Бу мақсадларга қизиққонлик, эҳтирослар жунбуши, ҳатто зўравонлик билан эришиб бўлмайди. Юксак маданиятли доираларга олиб чиқадиган йўл юксак маданиятдир. Бизнинг сочилиб ётган тарихимизда, муқаддас Ислом таълимотида, даҳоларимиз қолдирган меросда, бугунги жонли халқ тафаккурида ана шу юксаклик борки, уни заргарона маҳорат билан йиғиб ўзлаштиришга тўғри келади.

Тил ҳақида қонун қабул қилинишининг машаққатли йўли кўпларга яхши маълум. Дастлабки лойиҳа рад этилди. Иккинчи лойиҳа анча демократик ва муддаога яқин эди. Унинг ваъдалари айримларни жунбушга келтириб юборди. Автобусда ўзбекча жавоб бермагани сабабли меҳмоннинг юзига тарсаки тортиб юборишди. Магазин сотувчисини ўзбекча билмагани учун ҳақорат қилишди. Пойтахтда ва бошқа жойларда тартибсизликлар ниш бера бошлади. Хуллас, савия панд берди, биз ҳали тўла эркинликка тайёр эмас эканмиз. Ниҳоят, учинчи лойиҳа... қабул қилинди.

Ўтган ойлар давомида анча ишлар амалга оширилди — бундан кўз юмиш мумкин эмас. Мустақиллик декларациясининг қабул қилиниши қонунга теран мазмун бағишлади, яна катта вазифалар қўйди, масъулиятини оширди.

Баъзан ташкилий ишлардан ташқари амалга оширилган тадбирларга умумий баҳо бериладиган бўлса, ҳаммадан кўра тилни тозалаш эҳтироси устунлик қилганини сезиб олиш қийин эмас. «Тозалаш»лар (маданият, демак тилни ҳам, тарихни, миллатни, яъни қонни ва ҳоказо) ҳар хил кўринишларда бошқа элларда ҳам турли шакл ва шароитларда бўлиб келган. Уларнинг оқибати нима билан тугаганини эътибордан соқит қилиб шуни айтиш жоизки, ижтимоий ҳаёт ва табиатдаги барча жараёнларни четдан туриб бошқариб бўлмайди. Олайлик, помидорнинг пишишини тезлаштириш мумкин, бироқ у ўз табиийлигини қурбон қилади. Халқни бирор ғояга сажда қилдириш мумкин, мабодо у юракдан ўрин олмаса, ўзига тортмаса, одамлар юз, ҳатто минг йилдан кейин ҳам ундан юз ўгирадилар. Тилни ҳам ана шундай зўравонликдан холи жабҳалардан деб биламан. Ички қонуният деган тушунча бор, балки уни кашф этиш осон эмасдир, уни фақат қабул қилиш керакдир, тилдаги ички қонуният эса ўта нозик ва сирли. Биз араб тилини билмаймиз, бироқ Қуръони карим оятларини тинглаганда соме бўлиб қоламиз, борлиғимиз сел бўлиб оқади. Балки Оллоҳдан нозил бўлган китоб сураларини ташкил қилувчи сўзлардаги товушлар шундай жойлаштирилгандирки, талаффуз қилинганда пайдо бўлган оҳанг илоҳий бир мусиқага айланиб, қалбимиз гумбазларида садо берар ва бизни сеҳрлар. Она тилимизда пайдо бўлаётган ҳар бир сўзда ҳам ана шундай жозибанинг ҳеч бўлмаганда ундан бири жамланиши керак.

Афсуски «тозалаш», яъни бегона сўзларни қувиб чиқариш на лингвистик, на тарихий, на этнографик принципга таянаяпти. Бир ҳақиқатни тан олиш лозим — дунёда луғат бойлиги жиҳатдан соф тил йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас. Тил — умуминсоний маданият унсури, уни жиловлаб ёки етаклаб бўлмайди. Масалан, биз либослар қайси миллатга тегишли эканини ўйлаб ўтирмай улардан фойдаланамиз-ку. Ёки рўзғор буюмлари... Табобатда қўлланиладиган дори-дармонлар танлаб ўтирилмайди-ку. Тилни тозалаб бўлмайди, балки ундаги миллийлик бўёғининг кучайтирилиши билан устиворлиги таъминланади. Бу мулоҳаза космополитизм деб баҳоланмаслиги керак. Тилнинг ҳам сарҳадлари, дахлсиз минтақалари бўлади. Жумладан, грамматика шу миллий тилга хосдир ва уни соф ҳолда сақламаслик инқирозга олиб келиши мумкин ва ҳоказо (гап лексика — луғат бойлиги ҳақида кетаяпти). Ҳолбуки, ўзбек тилининг академик грамматикаси ҳали яратилгани йўқ.

Шу мулоҳазалар асосида кейинги йилда муомалага киритилаётган янги сўзларга назар солайлик. Жумҳурият (республика), вилоят (область), вазир (министр) каби тарихий китобларимизда қўлланиб келинган сўзларга тоқат қилиш мумкин, бироқ, очиғини айтганда, тайёрагоҳ (аэропорт), ўйингоҳ (стадион), олийгоҳ (институт), ноҳия (район), бошқон (директор) каби сўзлар унчалик ботмайди. Аввало, улар соф туркий эмас ёки тилимизнинг ички қонунияти (эшитилиши, айтилиши ва бошқалар)дан келиб чиқмаган. Мабодо Европа тилларидан кирган сўзларни алмаштириш зарурати бўлса, нега аэропортни «қўналға», районни «туман» дейиш мумкин эмас? Қўналға-қўнмоқ феълидан ясалган от, туман эса муомалада бўлган жўғрофий атама. Институт сўзини йўқотиш керак бўлса, нега уни «мадраса» билан алмаштириб бўлмайди (университет — дорилфунун каби)?

Тан олиш керакки, тилимизни чет сўзлардан, жумладан Европа тилларидан кирган калималардан тозалай олмаймиз ва бу мумкин ҳам эмас. Қолаверса, Осиё ва Европа қитъалари бир қуруқликда жойлашган, ўртадаги алоқалар минг йиллардан буён давом этиб келаяпти. Хушламаслик кайфиятининг боисига далил эса тарихда рус босқинчилиги билан араб босқинчилигининг моҳияти бир, ички майллар асрлар оша мисқоллаб тўпланган маданий бойликка дахл қилмаслиги керак. Агар жаҳон эстрадасининг юлдузи, негр қўшиқчиси Майкл Жексон мусулмончиликни қабул қилган ва ўз жамғармасидан 20 миллион доллар ажратиб, Чикаго шаҳрида мачит қуришга киришган экан, бу араб тилини севганидан эмас, балки қалбидан Ислом дини жой олганидан. Тилимизда бир руҳдаги сўзларни чеклаб, иккинчи тоифага зўр бериш бегона бир кўрпани отиб ташлаб, иккинчи бегона кўрпани ёпинишдек гап. Нажот эса битта — янги сўзларни фақат миллий заминдан топиб, истеъмолга киритиш мумкин.

Хуллас, тил ҳақидаги қонун билан боғлиқ хатти-ҳаракатлар тартибсиз ва бошқарилмаётган воқелик тусини олиб бораяпти. Ҳолбуки, бир сўзнинг ўрнига иккинчисининг келиши бир бошлиқнинг ўрнига иккинчиси келиши воқеасидан салмоқлироқ ва муҳимроқ бўлса керак. Сўзлар «ўлаяпти», янгилари туғилаяпти. Бу жараён билан ҳеч ким қизиқмайди. Ҳеч бўлмаганда расмий атамаларнинг жорий этилганини расмийлаштириб қўйиш шарт-ку. Олайлик, «район» сўзи нега «ноҳия»га айланди ва буни ким қонунлаштирди? «Область» «вилоят»га ўрнини қачон берди? Ҳар ким ўз билганича иш тутаяпти. Муҳрларга, эълон тахталарга шундай ёзилаяпти (бу — пул билан боғлиқ иш), эртага ўзгариш бўлса, яна исрофгарчилик. Шунинг учун **жумҳурият Олий Кенгаши ҳузуридаги тил масалалари билан шуғулланувчи комитет жиловни ўз қўлига олиши, ҳар бир янги сўзни махсус кўрсатма билан жорий этишни йўлга қўйиши лозим.**

Мабодо, туркий асосда янги сўзлар ясаш ва муомалага киритиш ҳақида гап борса, бунинг бир қанча илмий ва амалий йўллари мавжуд. Тилшунослик нуқтаи назаридан олиб қаралганда, ўзбек тили сўз ясовчи қўшимчаларга энг бой ва унумли тиллардан ҳисобланади. «Девони луғатит-турк»нинг бир бобида (феъл сўз туркумидан от сўз туркуми ясовчи) бир неча қўшимчалар келтирилган: -га (-ка): билка (олим), -ма: косма, ўрма (соч), -ўт: қачўт (қочувчи), казут (кийувчи), -оч (-ч): кўмоч, севинч, -уғ (-ғ): ариғ, қуруғ, қишлоғ, яйлоғ, ғу: бичғу (бичадиган), урғу (урадиган); -оқ: тароқ, ўроқ -ак (-к): кесак, тирик, -л: бичгил (чўккан ер), таргил, -м: бичим, тилим, -н: оқин (сел) каби. Буларнинг айримларигина ҳаракатда, кўплари эса унутилган. Умуман, тилимизда янги сўзлар ясаб, муомалага киритиш анъанаси унутилиб борилаяпти. Эҳтимол, кенг истифода этиладиган энг «янги» сўз «чўлқувар» (А. Қаҳҳор) бўлса, ажаб эмас. Ҳолбуки, янги пайдо бўлаётган тушунчалар учун янги сўзни муомалага киритиш тилшуносликда одатдаги ҳол.

Аслида туркий бўлган, бироқ бошқа тилларда «адашиб юрган» кўплаб сўзларнинг қайтарилиши луғатимизни бойитишнинг иккинчи манбаидир. Кўлбости (колбаса), ўтлуғ (утюг), қоратош (карандаш), товарчи (товариш) каби сўзларни таржимада ёки бузилган ҳолда ишлатамиз. Уларни ҳам ғуборлардан тозалаб, она меҳрига югуриш бурчимиздир.

Тилда чет сўзларни ўз орфоэпияси (талаффуз қоидалари)га мослаб қабул қилиш ҳодисаси учрайди. (Церковь — черков, царь — чор каби). Ҳозирча муқобили топилмаётган сўзларга шу қоидани жорий этиш хато бўлмайди. Жумладан: афсар (офицер), қодир, қодира (кадр), мошин (машина) каби. Бу яна бир нарсани тасдиқлайдики, адабий тил халқ жонли тилини имкони борича тўла қамраб олиши керак. Ҳозирги ўзбек адабий тили ўта сунъий, халқ тилидан йироқлиги ҳақида таъналар айтилмоқда. Бунда жон бор. Шунингдек, туркий тилларга хос сингармонизм ҳодисаси ҳам шуни тақозо қилади (бироқ сингармонизмга қайтиш мумкин эмасга ўхшайди, чунки тил ўз тараққиётида бу ҳодисани қонуний рад этди. Сўзларни «Оврупо», «Амриқо» тарзида айтиш ва ёзиш эса сингармонизм соғинчлари, холос).

Шубҳасиз, шева ва лаҳжалардаги турли сўз шакллари тилимиз хазинасини бойитувчи асосий манбадир. Бу ишни илмий изга кўчириш, жиддий тус бериш керак. Албатта, мутасадди илмий даргоҳлар кечикмай чоралар кўрсалар яхши бўларди. Хуллас, академизмдан холи, амалий ишларга асқотадиган тилшунослик илмини яратиш лозим. Ҳозирча эса натижалар қаноатланарли эмас. Оддийгина мисол—тилимизнинг илк қомуси — «Девони луғатит-турк»нинг ўрганилиши аҳволи қандай? Ўтмишимизга бепарвоиканлими ёки чинакам ялқовликми — бу нодир асар ҳақида жиддий тадқиқотлар йўқ ҳисоби. Ҳолбуки, худонинг ёрлақагани шундаки, минг йиллар олдин тилимизнинг изоҳли луғати тузилган (бундай хилдаги луғат кўп тилларда йўқ, бошига кўтариб юрганлари ҳам 100—150 йиллик тарихга эга). Рус ёзма ёдгорлигининг илк намунаси — «Игорь полки жангномаси» ҳақида яратилган илмий ишлар (докторлик, номзодлик)нинг сони жангномадаги сўзларнинг сонидан кўп, дейишади. Қойил! «Девони луғатит-турк»ка нисбатан бундай совуққонликни эса кечириб бўлмайди.

Хуллас, она тилимизга муносабат фақат қонун ва кўрсатмалар доирасида қолиб кетмаслиги шарт. У меҳр бўлиб, жисму жаҳонимизни эгаллаши, руҳиятимизга кўчиши лозим. Руҳиятда эса безовталик — боболаримиз, аждодларимиз хотираси олдида қарзимиз бисёр. Шу қарз йўлида имон-эътиқодни тикайлик.

Ҳаким САТТОРИ,
журналист.

Ўтган якшанбада футбол бўйича СССР 54-чемпионати байроғи кўтарилди

МАЙДОН ТЕКИС, ТЎП ЮМАЛОҚ

Миллионлаб футбол ишқибозлари орзиқиб кутишган кун ниҳоят келди. 10 мартда катта футбол мавсуми бошланди. «Пахтакор» ўз майдонида Одессанинг «Черноморец» командасини қабул қилди. Республикамизнинг бош ўйингоҳи бу яқин ўртада мухлисларга тўлиб тошмаган эди. Улар тўқсон дақиқа мобайнида қизғин кураш гувоҳи бўлишди. Олти йиллик танаффусдан сўнг яна кучлилар сафига қайтган пахтакорчилар кетма-кет ҳужумлар уюштириб, рақибларини шошилтириб қўйдилар. И. Шквириннинг кучли зарбалари, М. Қосимовнинг чиройли тўп оширишлари, Г. Денисов ва А. Пятницкийнинг ажойиб комбинациялари, Х. Оганесяннинг шиддаткорона ёриб ўтишлари бир неча бор олқишларга сазовор бўлди. Олтмиш мингга яқин ишқибоз ўз севимли командасини руҳан қўллаб-қувватлаб турди. Аммо дарвозалар дахлсиз қолди, очколар баҳам кўрилди.

Биринчи ўйин ҳақида нима дейиш мумкин? Узил-кесил хулоса чиқариш қийин, албатта. Асосий кураш ҳали олдинда. «Пахтакор» мавсумга тайёргарлик кўрар экан, бир қатор ҳам ташкилий, ҳам иқтисодий қийинчиликларга дуч келди. Чемпионат бошланиши арафасида Ўзбекистон ССР Жисмоний тарбия ва спорт давлат комитетининг мажлисхонасида журналистлар билан бўлган учрашувда команданинг бош устози Ф. С. Новиков ҳал этилмаётган кўпгина муаммоларни тилга олиб ўтган эди. Масалан, баъзи ўйинчилар маош камлиги учун бошқа жамоаларга кетиб қолишди. Мамлакатдаги иқтисодий танглиглар спортга ҳам ўз таъсирини ўтказаётган кўринади. Анча вақтгача «Пахтакор»га ҳомий топилмади. Ниҳоят бу савоб ишга мўйна ишлаб чиқаришга ихтисослашган «Бухоро-Омега» совет—итальян қўшма корхонаси маъмурияти (президенти С. Мавлонов) қўл урди. Унинг яқиндан ёрдами билан Юнонистондан спорт кийимлари ва анжомлари олиб келинди. Кўрамизки, севимли командамиз ҳам маънавий, ҳам моддий мададга муҳтож.

Ўша куни бўлиб ўтган ўйинларда қуйидаги натижалар қайд этилди: «Спартак» (Владикавказ) — «Локомотив» — 2:2, «Помир» — «Днепр» — 0:0, МАСК — «Металлист» — 4:0, «Арарат» — «Динамо» (Минск) — 1:0.

«Пахтакор» иккинчи турда (16 март) «Днепр»ни қабул қилади. Ундан чиройли ва натижали ўйин кутамиз.

Хондамир ТОҲИР ўғли.

СУРАТЛАРДА: «Пахтакор» —«Черноморец» учрашувидан лавҳалар. Еркин БОТИР олган суратлар.

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МУХТОРОВ.

Таҳрир ҳайъати: Анвар ЖЎРАБОЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Абдували ИМОМАЛИЕВ, Йўлдош ИСМОИЛОВ, Тоҳир МИРҲОДИЕВ, Турғун НАЗАРОВ (масъул котиб), Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ, Абдукарим РАҲИМБЕРДИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Азим СУЮН, Тойба ТУЛАГАНОВА, Муҳтарама УЛУҒОВА, Сайди УМИРОВ, Норбобо ШАКАРОВ, Муҳаммад Содиқ Муҳаммад ЮСУФ, Ориф ЮНУС.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700000, ГСП
Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй.

Босишга топшириш вақти 21.00
Босишга топширилди. 24.00.
Индекс: 64608. 5117-буюртма.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12